

*Bogumił Ostrowski***Aktualne wyzwania i perspektywy badań etymologicznych języków słowiańskich**

Sytuacja geopolityczna (zbrojna agresja Rosji na Ukrainę), która zaistniała jeszcze w czasie trwania ogólnoświatowej pandemii, niezwykle skomplikowała relacje w slawistycznym kręgu językoznawczym. Dotyczy to nie tylko realizacji rozpoczętych (nierzadko wspólnych) projektów badawczych, ale przede wszystkim wymiany myśli naukowej.

1.0. W niniejszym artykule zamierzam przedstawić informacje na temat najnowszych publikacji leksykograficznych oraz aktualnie prowadzonych badań nad zagadnieniami etymologii języków i dialektów słowiańskich w polskich i zagranicznych jednostkach naukowych, zwłaszcza w krajach słowiańskich. Dane te pozyskałem od kolegów z różnych slawistycznych ośrodków naukowych, za co składam im serdeczne podziękowania.

1.1. Zanim przejdę do omówienia obecnego stanu badań w dziedzinie etymologii słowiańskiej, niejako z konikarskiego obowiązku, chciałbym kilka zdań (w formie sprawozdania za lata 2018–2023, czyli za okres od ostatniego XVI zjazdu Międzynarodowego Komitetu Slawistów w Belgradzie) poświęcić Komisji Etymologicznej¹ przy MKS. W chwili obecnej Komisja ta liczy 30 osób i jest reprezentowana przez etymologów z 13 krajów. Przewodniczącym Komisji jest Mihałaj Antropaŭ (Białoruś)², funkcję sekretarza naukowego powierzono Bogumiłowi Ostrowskiemu (Polska). Ponadto w skład Komisji Etymologicznej weszli: Christina Dejkowa (Bułgaria), Hienadź Apanasawicz Cychun (Białoruś), Alemko Gluhak (Chorwacja), Ilona Janyšková,

¹ Komisja Etymologiczna przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów, <https://sites.google.com/site/komisjaetymologicznamks>. Do momentu agresji Rosji na Ukrainę rolę podstawowego pisma specjalistycznego Komisji pełniło moskiewskie czasopismo „Этимология”, przekształcone następnie w „Труды Института русского языка им. В.В. Виноградова: Сборники статей по этимологии”.

² W chwili wyboru na stanowisko był pracownikiem naukowym Białoruskiej Akademii Nauk. Od ponad roku przebywa na emigracji. W uznaniu nieposzlakowanej postawy moralnej oraz autorytetu naukowego Mihałaja Antropawa wszyscy członkowie Komisji jednomyślnie opowiedzieli się za sprawowaniem funkcji przez białoruskiego uczonego do końca kadencji, czyli do planowanego na 2024 r. kolejnego zjazdu MKS w Paryżu.

Helena Karlíková, Jana Villnow Komárková (Czechy), Olga Mladenova (Kanada), Igors Koškins (Łotwa), Mariola Jakubowicz, Wojciech Smoczyński, Piotr Sobotka i Jadwiga Waniakowa (Polska), Aleksandr Jewgieniewicz Anikin, Jelena Lwowna Bieriezowicz, Žanna Žanowna Warbot, Ljubow' Wiktorowna Kurkina, Siergiej Alieksiejewicz Myznikow, Swietłana Mchajłowna Tołstaja (Rosja), Marta Bjelečić, Jasna Vlajić-Popović, Aleksandr Loma, Snežana Petrović (Serbia), Ľubor Králik (Słowacja), Metka Furlan, Alenka Šivic-Dular (Słowenia), Tetiana Borysiwna Łukinowa, Tetiana Ołeksandriwna Czernysz (Ukraina), András Zoltán (Węgry).

Niestety, w opisywanym okresie, nasze grono opuścili na zawsze: **Marija Raczewa** (Мария Рачева †24.04.2019; Bułgaria), **Witalij Hryhorowycz Skliarenko** (Віталій Григорович Склярєнко, †20.07.2020; Ukraina), **Heinz Schuster-Šewc** (†10.02.2021; Niemcy), **Wiesław Boryś** (†29.11.2021; Polska), **Hanna Popowska-Taborska** (†06.12.2022; Polska).

Warto przy sposobności zauważyć, że do chwili obecnej, mimo trwających rozmów pomiędzy członkami Komitetu Organizacyjnego XVII MKS w Paryżu, nie wypracowano ostatecznej koncepcji dotyczącej formy i terminu przeprowadzenia obrad ze względu na wciąż trudną sytuację polityczną. Pewne kontrowersje dotyczą przede wszystkim ewentualnego udziału rosyjskich (i białoruskich) uczonych w posiedzeniach poszczególnych Komisji.

1.2.1. **Słownik prasłowiański**. Wydany w 2001 r. ostatni (jak dotąd) ósmy tom słownika pod red. Franciszka Sławskiego zawiera hasła na literę G- (*gyža).

Ilustracja 1. Okładka tomu 8 *Słownika prasłowiańskiego*

Opracowane pod kierunkiem Marioli Jakubowicz (po recenzjach) dwa kolejne tomy: 9 (hasła na literę *Ch-, J-*) oraz 10 (część haseł na literę *K-*) wciąż czekają na tradycyjne wydanie. Pracami skromnego liczebnie zespołu Pracowni Języka Prasłowiańskiego Instytutu Sławistyki PAN w chwili obecnej kieruje Mariola Jakubowicz. Jego skład zasilają Piotr Sobotka oraz Szymon Pogwizd – etatowi pracownicy Instytutu Sławistyki oraz zatrudnieni w granic (na umowę zlecenie) Beata Raszewska-Żurek, Tomasz Kwoka i Paweł Swoboda³. Pozyskanie grantu pozwoliło zespołowi zmodyfikować i unowocześnić metodę opracowania i prezentacji haseł do kolejnych tomów słownika. Obecnie trwają prace nad 11 tomem⁴. Specjalnie stworzona na potrzeby słownika baza informatyczna powala gromadzić, wprowadzać i uzupełniać na bieżąco dane niezbędne do opracowania haseł. W przyszłości będzie to znakomite narzędzie do przeszukiwania słowiańskiego materiału leksykalnego pod wieloma względami (nie tylko słowotwórczym, czy semantycznym, ale także kontrastywnym). Członkowie zespołu prezentują wstępne efekty swojej pracy na konferencjach i sympozjach poświęconych zagadnieniom: leksykografii historycznej i współczesnych metod gromadzenia, przetwarzania i prezentacji bogatych zasobów leksyki słowiańskiej (na szerszym indoeuropejskim tle), także wzajemnych wpływów i kontaktów pomiędzy językami słowiańskimi i językami innych grup. Intencją M. Jakubowicz - kierowniczką projektu, jest funkcjonowanie słownika w dwu postaciach: w formacie elektronicznym, ale docelowo także w formacie pdf (przypominającym tradycyjny – książkowy).

Dzięki uprzejmości członków zespołu Słownika Prasłowiańskiego⁵ przedstawiam niżej kilka zdjęć panelu edycji elektronicznej wersji słownika.

³ W pracach nad tomami 9 i 10 wzięli ponadto udział Bożena Cząstka-Szymon oraz Bogumił Ostrowski.

⁴ *Słownik prasłowiański*, t. 11, <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/handle/20.500.12528/1975>. W oficjalnym komunikacie czytamy: „*Słownik prasłowiański* powstający w krakowskiej pracowni Instytutu Sławistyki PAN jest dziełem łączącym cechy słownika etymologicznego i pracy z historii porównawczej języków słowiańskich. Jego celem jest rekonstrukcja hipotetycznego zasobu leksykalnego z czasów wspólnoty prasłowiańskiej. Słownik ukazuje się od roku 1974, jednak na początku obecnego tysiąclecia nastąpiła przerwa w jego wydawaniu. Obecnie wydawany 11 tom – opracowany w ramach grantu NPRH nr 11H 16 0266 84 – zawiera hasła na literę K: Kq–Ky (pierwsza część haseł na literę K, Ka–Ko, zawarta została w tomie 10)”. Tom 11 został zredagowany przez zespół pod kierownictwem Marioli Jakubowicz, a jego współautorami są Tomasz Kwoka, Szymon Pogwizd, Beata Raszewska-Żurek i Paweł Swoboda. Recenzje wydawnicze tomu napisali prof. dr hab. Leszek Bednarczuk i dr hab. Zbigniew Babik. Obecny tom jest pierwszym, który ukazuje się w wersji pdf oraz ma jednocześnie postać bazy danych dostępnej pod adresem: <https://praslow.ispan.edu.pl> [dostęp: 8.11.2023].

⁵ Za udostępnienie materiałów dziękuję Szymonowi Pogwizdowi, który w 2023 r. obronił pracę doktorską zatytułowaną *Zbieżności leksykalne gwar wschodniosłowackich z językiem polskim na tle ogólnosłowiańskim ze szczególnym uwzględnieniem języków wschodniosłowiańskich – w ujęciu diachronicznym*. Obecnie w ramach współpracy z Luborem Králikiem ze Słowackiej Akademii Nauk badają to zagadnienie na szerszym tle.

**Słownik prasłowiański t. 11: M. Jakubowicz, T. Kwoka, Sz. Pogwizd,
B. Raszewska-Żurek, P. Swoboda.**

Słownik Prasłowiański PAN

Zaloguj się

Adres e-mail

Hasło

Zapamiętaj mnie

[Zapomniałeś hasła?](#)

Ilustracja 2. slovník.span.waw.pl/users/sign_in (udostępnienie: Szymon Pogwizd)

Słownik Prasłowiański PAN Podgląd Hasła Języki Źródła Kategorie semantyczne Kwalifikatory gramatyczne Szymon Pogwizd Wyloguj

Szukaj w hasłach

Data utworzenia

Wszystkie

Wyraz hasłowy	Data utworzenia	Ostatnia edycja	Autorzy	
kǫblati	28 wrzesień 2021	11 miesięcy temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń
kǫbliti	28 wrzesień 2021	11 miesięcy temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń
kǫblo	28 wrzesień 2021	11 miesięcy temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń
kǫdravъ	25 listopad 2021	ponad rok temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń
kǫdrъ	25 listopad 2021	ponad rok temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń
kǫdrъkъ	25 listopad 2021	okolo miesiaca temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń
kǫkofъ	25 listopad 2021	19 dni temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń
kopa	25 listopad 2021	ponad rok temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń
kopati (se)	25 listopad 2021	ponad rok temu	szymon.pogwizd17@gmail.com	Edytuj Usuń

Ilustracja 3. slovník.span.waw.pl/users/sign_in (udostępnienie: Szymon Pogwizd)

Słownik Prasłowiański PAN Podgląd Hasła Języki Źródła Kategorie semantyczne Kwalifikatory gramatyczne Szymon Pogwizd Wyloguj

Szukaj w hasłach

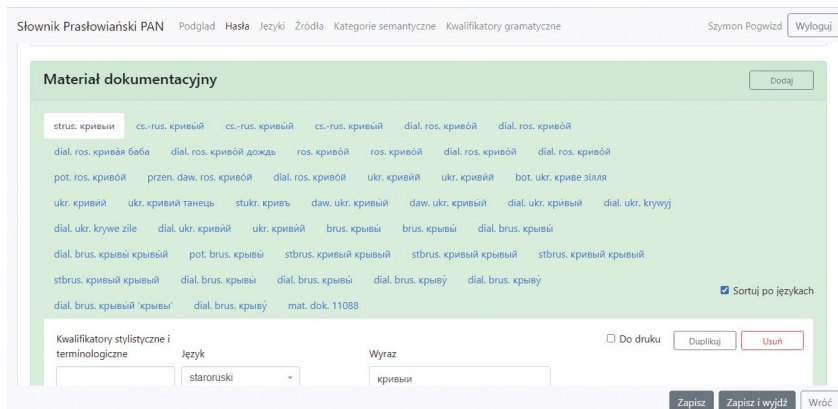
Data utworzenia

Wszystkie

kǫtsь(я) wuchъ

- wuchъ kǫtsь(я) 'krzywó' (Sedm. I 1322), es-uchъ kǫtsь(я) 'uklonivšiesja otъ pramoego protreženja' (Slovans CSRJ II 463-464), 'rozboavonyo jedného oka' 'lipšinnijšij odnogo glaza' (Slovans CSRJ II 463-464), 'niespraviedlivy' 'niespraviedlivy' (Slovans CSRJ II 463-461), ros. kǫtsь(я) 'wygięty, wykrzywiony, mający nierówny kształt' 'nie prawidłowy, niezgodny, skrzywiony, nieprawidłowy' (SSRU V 1649-1650), 'rozboavonyo smeteti, vykrzyvonyo, skrzywiony na bok' 'lipšennyj smetetri, perekonennyj; sklonivšiesja naboč' (SSRU V 1649-1650), rot. 'rozboavonyo jedného oka, ošepřy na jedno oko' 'lipšennyj odnogo glaza, ošepřennyj na odin glaz' (SSRU V 1649-1650, SRJ II 169-170), dav. přzen. 'kǫtsь(я)wuchъ, nieprawdźny' 'łoznyj, nieprawidłowy' (SSRU V 1649-1650, SRJ II 169-170), dial. 'kulavy' 'krzywó' (SRNG XV 245-246), rzečovnik 'kǫtsь(я) oszta, oszta' 'obmanšta, łazki' (SRNG XV 245-246), 'niepormalny, chory, obraźlivy' 'niepormalnyj, bolšnyj, obraźlivy' (SRNG XV 245-246), kǫtsь(я) babo 'nazvanie det'skoj igrы pokoxey na žyruki' (SRNG XV 245-246), kǫtsь(я) doxodъ 'deszcz padajacy w czasie, gdy ŗwieci słońce' 'doždъ idušij pri solnce' (SRNG XV 245-246), kǫtsь(я) 'padajacy pod skoxem (o deszczu)' 'krzywó 'koxo' (o doze)' (Slovans severa VI 164), rzečovnik 'kogu' 'petux' (Slovans severa VI 164), ukr. kǫtsь(я) 'charakteryzujučy sie brakom simetrii, vykryvnyony' 'akij charakteryzuetsja nesimetričnyostu, perekoxenij, vykryvlenij' (SUM IV 339-340), 'bėdny, niepravidlyvy' 'xibnij; niepravidlyvij; łoznyj, niepravdy' (Hričenko II 303, SUM IV 339-340), 'krzywe slovo 'niespraviedlive, obrazlivo slovo, nešira, lipšenna mowa', bot. kǫtsь(я) zitta 'rdest wėdźonnik' (Hričenko II 303), kǫtsь(я) 'majacy jedną nogę uszkodzoną lub krótszą od drugiej; kulavy' 'akij ma odnu nogu poškođzenu abo krótszju від drugoj, kulavanyj, kromoy' (Hričenko II 303, SUM IV 339-340), kǫtsь(я) tawcъ 'dawny tradycyjnny taniec obrędzowy, wiosenna koročovnoda zabawa' 'starovinnij ukrajskij wesnijnyj ġurotnyj tanok; kolo, wesenna koročovnoda igra' (SUM IV 339-340, Hričenko II 303), stkr. kǫtsь(я) 'vnušny' 'vnušnyj' (SSUM I), dav. kǫtsь(я) 'kulavy' 'kromoy' (Bileckij-Nosenko 197), 'jednooki' 'odnoglaznyj' (Bileckij-Nosenko 197), dial. kǫtsь(я) 'kulavy, krzywy' 'kulavanyj, křivnyj' (KDO 384), kǫtsь(я) 'krzywy, kulavy' (Janów SH 108), kǫtsь(я) zila 'rdest wėdźonnik' (Janów SH 108), kǫtsь(я) 'wygięty, krzywy' 'niepormalny, niezgodny, skrzywiony, nieprawidłowy' (Sl. ukr. woronec. 180), 'krzywy, wygięty, poskręćany, pochylony' 'niepormalny, wignutyj, pokręćenyj, křivnyj, nieskrivlennyj; křivnyj, schief' (Zel. I 378, Hričenko II 303, SUM IV 339-340), brus. dial. kǫtsь(я) kǫtsь(я) 'pokalečovny, poskręćowany' 'palkalečovny, palkočedny' (Słotnik Semenskyju I 492), kǫtsь(я) 'wzrostny' (Słotnik GCRB 202), 'wignutyj, z zagibami; nie robyny, nie pramy' (TSBM II 738, TSBMLM 379), rot. 'majacy uszkodzoną nogę (nogi), kulavy' 'z palkočednojj nagoj (nagami), kulavany' (TSBM II 738, TSBMLM 379), 'niepormalny, okalečovny (o częścjach ciała)' 'niepormalnyj, palkočednyj (pra częścjach tela)' (TSBM II 738, TSBMLM 379), stbrus. kǫtsь(я) kǫtsь(я) 'jednooki, šepřy na jedno oko' 'odnooko, šepřy na odnu koxa', 'tak křivnyj dorozčez sie niepraviedlivyuch, bezpravnyuch rostokřov' 'akij robyň niespraviedlivyja bezzakonyja řvanyni' (HŠBM XVI 137-139), 'krzywy, nierówny, wygięty' 'krzywy,

Ilustracja 4. slovník.span.waw.pl/users/sign_in (udostępnienie: Szymon Pogwizd)

Ilustracja 5. slovník.span.waw.pl/users/sign_in (udostępnienie: Szymon Pogwizd)

1.2.2. Nazywany w środowisku etymologicznym *moskiewskim* – *Słownik etymologiczny języków słowiańskich (Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд)*, którego pierwszy zeszyt (podobnie zresztą jak pierwszy tom siostrzanego *Słownika prasłowiańskiego*) ukazał się w 1974 r., mimo że jest obecnie na znacznie bardziej zaawansowanym etapie, to wciąż długa wydaje się droga do zwieńczenia dzieła. W ostatnim, jak dotąd, opublikowanym 42. zeszycie słownika pod red. Anatolia F. Żurawliewa oraz Żanny Ż. Warbot znalazły się hasła na literę *P* (**peča* – **perъ*).

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ИНСТИТУТ РУССКОГО ЯЗЫКА им. В.В.ВИНОГРАДОВА

ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ
СЛОВАРЬ
СЛАВЯНСКИХ
ЯЗЫКОВ

ПРАСЛАВЯНСКИЙ
ЛЕКСИЧЕСКИЙ ФОНД

Выпуск

42

(**peča* – **perъ*)

Под редакцией
доктора филологических наук
Ж. Ж. ВАРБОТ

Словарь подготовлен в Отделе этимологии и ономастики Института русского языка им. В. В. Виноградова РАН. Материалы для словаря собирались коллективом в составе: О. Н. Трубочев, руководитель (1961–2002 гг. – праславянская лексика белорусского, польского, кашубско-словинского, верхнелужицкого, нижнелужицкого, полабского языков), Ж. Ж. Варбот (с 1962 г. – праславянская лексика чешского и словацкого языков), В. А. Меркулова (с 1961 по 1993 г. – праславянская лексика русского, украинского, с 1972 по 1993 г. также белорусского языка), Л. А. Гиндин (с 1961 по 1970 г. – праславянская лексика старославянского, болгарского и македонского языков), Л. В. Куркина (с 1965 г. – праславянская лексика словенского языка, с 1971 по 2014 г. также болгарского и македонского языков с 2014 г. также праславянская лексика польского языка), И. П. Петлёва (с 1964 по 2011 г. – праславянская лексика сербохорватского языка), Г. Ф. Одинцов (с 1971 по 1989 г. – праславянская лексика старославянского, болгарского и польского языков), Т. В. Горячева (с 1978 г. – праславянская лексика кашубско-словинского языка, с 1996 г. также праславянская лексика русского, украинского (до 2003 г.) и белорусского языков), Е. С. Павлова (с 1989 по 1993 г. – праславянская лексика старославянского и польского языков), А. А. Каляшников (с 1993 по 2011 г. – праславянская лексика польского, верхнелужицкого, нижнелужицкого и полабского языков), Т. В. Невская (с 1994 по 1995 г. – праславянская лексика русского и белорусского языков), А. К. Шапошников (с 2004 г. – праславянская лексика украинского, старопольского, староболгарского, верхнелужицкого, полабского языков), И. В. Федотова (с 2011 по 2013 г. – праславянская лексика польского языка), Т. В. Шалаева (с 2011 по 2013 г. – праславянская лексика сербохорватского языка), М. Н. Белова (с 2014 г. – праславянская лексика болгарского, македонского, старославянского языков), О. М. Сергеева (с 2014 г. – праславянская лексика сербохорватского языка), И. А. Горбушина (с 2015 г. – праславянская лексика словацкого языка). Все названные сотрудники собирали материалы по этимологии славянских слов. Значительные материалы по сербохорватской лексике собрал для словаря югославский славист В. Михайлович (1966–1968). Болгарский диалектный материал пополнял также болгарским стажером О. Младеновой (1986–1987). Авторскую работу над текстом 42-го выпуска вели: М. Н. Белова (**pelena* – **pelěsŭbъ*, **pel'ixa* – **pel'ivje*, **pepelěvŭjъ* – **pepel'ynŭjъ*, **perčina* – **perdjŭnŭjъ*), Ж. Ж. Варбот (**percati*, **perpeti* – **per(r)ŭrŭti*), Л. В. Куркина (**peca* – **pečen'a*, **perdъ* – **periti II*), О. М. Сергеева (**per'ŭja/ŭxati* – **per'ŭjŭnati*), А. К. Шапошников (**pečenka* – **pelexъ*, **pelēti*, **pel'yn'a*, **pel'ynъ*, **per'ŭjŭti* – **perperiti*, **persēka* – **perzъ*).

Этимологический словарь славянских языков: праслав. лекс. фонд / Ин-т рус. яз. | им. В. В. Виноградова РАН. – М.: Наука, 1974 –.

Вып. 42: (**peca* – **perzъ*) / под ред. А. Ф. Журавлева, Ж. Ж. Варбот. – 2021. – 343 с. – ISBN 978-5-02-040878-4.

Ilustracja 6. Strona tytułowa i redakcyjna *Etymologicznego słownika języków słowiańskich*, zeszyt 42

Coraz częściej docierają do naszego środowiska informacje, że ważą się losy kontynuacji tego dzieła⁶ przede wszystkim ze względów kadrowych. W czasie ogólnoświatowej pandemii Covid-19 odszedł na zawsze członek zespołu Aleksandr K. Szaposznikow. Obecny, bardzo skromny liczebnie skład personalny, z wciąż aktywnymi naukowo, zasłużonymi i cenionymi w środowisku etymologicznym badaczkami Żanną Ž. Warbot i Ljubow'. W. Kurkiną, nie jest w stanie udźwignąć na swych barkach tak mozolnego pod względem technicznym i merytorycznym przedsięwzięcia. Zawiodła tu niestety polityka kadrowa. Sztafeta pokoleń, która miała miejsce w pewnych momentach funkcjonowania pracowni, nie wytrzymała próby czasu. Młodzi absolwenci językoznawstwa nie umieli odnaleźć się realiach zagadnień diachronicznych. Czy etymologia słowiańska doczeka się kolejnego 43. zeszytu słownika, pokaże przyszłość.

1.3. Zwieńczenie prac nad ostatnim zeszytem *Etymologického slovníka jazyka staroslověnského*⁷ a także jubileusz 70-lecia powołania do życia sekcji etymologicznej przy Czeskiej Akademii Nauk (Etymologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR) stało się przyczynkiem do zorganizowania 18 kwietnia 2023 r. okrągłego stołu, podsumowującego pracę zespołu brneńskiego środowiska etymologicznego. W trakcie spotkania zostały wygłoszone okolicznościowe referaty: Helena Karlíková

⁶ Taką informację przekazał m.in. Piotr Sobotka podczas posiedzenia z okazji wręczenia Nagrody Komitetu Językoznawstwa PAN za wybitne osiągnięcie naukowe w zakresie językoznawstwa zespołowi opracowującemu pod kierownictwem prof. Piotra Żmigrodzkiego *Wielki słownik języka polskiego* PAN.

⁷ *Etymologický slovník jazyka staroslověnského je dokončen*, <https://ujc.avcr.cz/sd/novinky/hlavni-stranka/230120-esjs.html> [dostęp: 29.11.2023].

(Brno) – *Etymologické oddělení sedmdesátileté*; Ilona Janyšková (Brno) – *Cesta Etymologického slovníku jazyka staroslověnského od a k žbzľč*; Harald Bichlmeier (Halle) – *Srovnání Etymologického slovníku jazyka staroslověnského a Etymologického slovníku staré horní němčiny*; Jiří Rejzek (Praha) – *Přínos Etymologického slovníku jazyka staroslověnského české etymologii*; Václav Blažek (Brno) – *Staroslověnština a čeština – exkluzivní vztah z pohledu lexikostatistiky*; Štefan Pilát (Praha) – *Přínos Etymologického slovníku jazyka staroslověnského pro zpřesnění sémantiky hesel Slovníku jazyka staroslověnského*; František Čajka (Praha) – *Materiálová doplnění Slovníku jazyka staroslověnského v Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského*; Miroslav Vepřek (Olomouc) – *Slovní zásoba církevněslovanských památek českého původu v Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského*; Bohumil Vykpěpěl, Tatána Vykpěpělová (Brno) – *Etymologický slovník jazyka staroslověnského a expanze církevní slovanštiny*; Vít Boček (Brno) – *Etymologický slovník jazyka staroslověnského a typologie etymologických slovníků*; Aleš Bičan (Brno) – *Může být fonologie prospěšná etymologii?*

W podsumowaniu chciałbym zwrócić uwagę na fakt, że dotychczasowa siedemdziesięcioletnia historia etymologów brneńskich zwieńczona została znakomitym sukcesem, czego dowodem jest omawiane, niezwykle ważne w dziejach słowiańskiej leksykologii etymologicznej zbiorowe dzieło kilku pokoleń językoznawców czeskich (Eva Havlová, Helena Karlíková, Ilona Janyšková). Nie oznacza to bynajmniej, że zespół przestaje istnieć. Zaczyna się nowy etap prac etymologicznych zespołu brneńskiego. Otrzymałem informację, że pod naukowym kierownictwem Bohumila Vykpěpěla planowane jest opracowanie *Slovníka etymologického jazyka staročeského (Etymologický slovník starej češtiny)*.

1.4.1. Autor czterech wznowień *Etymologicznego słownika języka słoweńskiego (Slovenski etimološki slovar)* Marko Snoj, opracował wraz zespołem monografię *Imena slovenskih psov*, której integralną i główną częścią jest słownik zawierający komentarze etymologiczne.

Ilustracja 7. Okładka monografii *Imena slovenskih psov*

Źródło: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/publikacije/imena-slovenskih-psov> [dostęp: 29.11.2023].

Książka jest swego rodzaju „pomnikiem” zwierzęcia (psa), które już od 15 tysięcy lat towarzyszy człowiekowi.

Część wprowadzająca podaje uwagi językoznawcze na temat hiperonimu *pies*, stałych związków wyrazowych zawierających ów leksem (lub leksemy synonimiczne), prezentację synonimów i innych terminów związanych z tym gatunkiem.

Znajdziemy tu także materiały na temat obrazu psa w słoweńskim folklorze oraz relacji między psem a człowiekiem. Główną część publikacji stanowi słownik (opatrzone m.in. w komentarze etymologiczne), zawierający 12 815 imion i przydomków zwierząt wybranych spośród zarejestrowanych w Centralnym rejestrze zwierząt domowych we wrześniu 2018 r. 196 312 słoweńskich imion psów.

Promocja książki miała miejsce 4 października 2023 r., w czasie obchodów Światowego Dnia Zwierząt.

1.4.2. Omawiając osiągnięcia etymologów słoweńskich, nie sposób pominąć *Novi etimološki slovar slovenskega jezika* autorstwa lublańskiej diachronistki Metki Furlan, która w rekonstrukcji wykorzystuje osiągnięcia teorii laryngalnej.

Ilustracja 8. Okładka i przykładowe hasło w leksykonie *Novi etimološki slovar slovenskega jezika* Metki Furlan

Źródło: <https://isjfr:zrc-sazu.si/sl/publikacije/novi-etimoloski-slovar-slovenskega-jezika> [dostęp: 29.11.2023].

Wolny dostęp do zawartości słownika (podobnie zresztą jak i do słownika etymologicznego M. Snoja oraz wielu innych źródeł leksykograficznych) zapewnia użytkownikom znakomity portal językoznawczy Fran.si.

Wśród zapowiedzi pojawiła się informacja, że pod koniec 2023 r. na wspomnianym portalu zostaną opublikowane nowe hasła do opracowywanego przez M. Furlan słownika⁸.

⁸ Za pomoc w dotarciu do aktualnych informacji dziękuję Mojcy Kumin Horvat ze Słoweńskiej Akademii Nauk (SAZU).

1.5.1. Po słowniku etymologicznym języka chorwackiego Petera Skoka⁹, środowisko etymologiczne doczekało się nowych opracowań leksykograficznych tego typu. Wypadałoby tu wspomnieć przede wszystkim o dwu publikacjach¹⁰: jednotomowym dziele *Hrvatski etimološki rječnik* opracowanym przez Alemkę Gluhaka¹¹ oraz dwutomowym – *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika* (t. I [A–Nj], 2016; t. II [O–Ž], 2021 [=IV 2022]) pod kier. Ranka Matasevicia¹². Tak się złożyło, że w obiegu

⁹ „Wiele leksemów czakawskich zawiera słownik etymologiczny Petra Skoka, ale ponieważ autor nie zdołał ukończyć dzieła, w sporej ilości artykułów słownikowych znajdujemy tylko znany wówczas materiał, bez właściwego objaśnienia etymologicznego, nierzadkie są również objaśnienia przestarzałe, oddające stan wiedzy z połowy ubiegłego stulecia. Rozkwit chorwackiej leksykografii gwarowej (w ciągu ostatnich trzydziestu lat ukazało się prawie 100 większych i mniejszych słowników gwar czakawskich) spowodował, że obecnie znamy bardzo dużo wyrazów gwarowych nieznanymi Skokowi, często też te słowniki korygują dotychczasową wiedzę o geografii i semantyce różnych wyrazów czakawskich. Na przykładzie zapożyczeń romańskich świetnie to ukazał Vinja, ale to samo można powiedzieć o wyrazach rodzimych” (W. Boryś, *Opracowywany słownik etymologiczny rodzimej leksyki chorwackiego dialektu czakawskiego*, [w:] *Etymologica Slavica. Studia etymologiczne poświęcone prof. Franciszkowi Sławskiemu z okazji setnej rocznicy urodzin*, red. M. Jakubowicz, S. Pogwizd, B. Raszewska-Żurek, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2019, s. 55).

¹⁰ Wiesław Boryś w artykule zatytułowanym *Opracowywany słownik etymologiczny rodzimej leksyki chorwackiego dialektu czakawskiego* zauważa „[...] w roku 1998 zagrzebski romanista Vojmir Vinja rozpoczął publikację pierwszego takiego chorwackiego słownika etymologicznego, trzytomowego dzieła pod tytułem *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku* (Vinja JE). W tym słowniku analizowane jest głównie słownictwo czakawskie, ale prawie wyłącznie zapożyczenia romańskie, uwzględnione zostało zaledwie kilka wyrazów rodzimych i to zwykle z dyskusyjnymi objaśnieniami” (W. Boryś, *Opracowywany słownik...*, s. 55). Drugi tom (I-Pazdrak) został wydany w 2003 r., a ostatni III tom leksykonu (zawierający hasła Pe–Ž) ukazał się w 2004 r. W 2016 r. ukazał się tom uzupełniający *Kazala*, zawierający indeks wszystkich wyrazów omówionych w poszczególnych tomach.

¹¹ „Želio sam da se riječi protumače tako da se pokaže koliko daleke srodstvene veze u riječima inih jezika one imaju. Htio sam da ovaj rječnik bude i malen i dubok” (A. Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb 1993, s. 6) [„Chciałem, aby słowa były interpretowane w taki sposób, aby pokazać, jak odległe są powiązania pokrewieństwa wyrazów w poszczególnych językach. Chciałem, aby ten słownik był zarówno mały, ale też możliwie dogłębny [materiałowo (dopisek mój – B.O.)]”; „Najčešće nisam navodio posebne oblike riječi hrvatskog jezika iz pojedinih narječja i govora (a ako ih i jesam navodio, ponekad oni nisu posebno naznačeni, npr. kao kajk., čak., ikav. i sl.). Dajem i riječi koje se današnjem čitatelju čine starima ili starinskima bez neke posebne oznake. Ako pak riječ zaista ide u stariji jezik, naprimjer u jezik starijih pisaca, ona može biti označena kao st.” (tamże, s. 5) [„Najczęściej nie cytowałem konkretnych słów języka chorwackiego z poszczególnych dialektów i mowy (a jeśli je cytowałem, to ze względu na jakieś cechy szczególnie, jak np. kajk[awski], čak[awski], ikav[ski], czy sl[awoński]). Podaję również słowa, które dzisiejszemu czytelnikowi wydają się archaiczne lub dawne bez specjalnego oznaczenia kwalifikatorami, chyba że dane słowo rzeczywiście odnosi się do starszego okresu historii języka, na przykład znajduje poświadczenie w twórczości pisarzy poprzednich epok, wówczas może być oznaczone kwalifikatorem st. (tj. ‘archaiczne, dawne, przestarzałe’)].

¹² „Jest tym bardziej uzasadnione faktem, że najnowszy chorwacki słownik etymologiczny pod redakcją R. Matasevicia (ERHJ) przy etymologizowanych wyrazach języka standardowego systematycznie przytacza gwarowe odpowiedniki tych wyrazów, w tym oczywiście również wybrane odpowiedniki czakawskie” (W. Boryś, *Opracowywany słownik...*, s. 56).

publicznym pierwszy z nich funkcjonuje jako „mały” (*mali*), drugi zaś jako „wielki” (*veliki*)¹³.

1.5.1.1. Alemko Gluhak nie poprzestał na jednorazowym wydaniu swego słownika. Dowodem na to są przesłane mi przez zagrzebsko-dubrownickiego leksykografa na potrzebę niniejszej publikacji informacje o dobiegających końca pracach nad aktualizacją poprzedniej wersji słownika, która – w odróżnieniu od prototypicznej – będzie (jak wskazują materiały) wzbogacona o przymiotnik *mali* ‘mały’: *Mali hrvatski etimološki rječnik*¹⁴.

We wstępie do drugiego wydania autor zapowiada m.in.:

Hrvatski etimološki rječnik to próba przekazania większej liczbie czytelników w przystępny sposób lektury na temat pochodzenia poszczególnych słów [...].

Słowniki etymologiczne funkcjonują jako małe, czy jednotomowe („podręczne” = krótkie) oraz bez takich dodatkowych dookreśleń przymiotnikowych. Ten słownik zaliczam do tych, które czasami określa się mianem *małych*. Paralelne „zwięzłe” słowniki etymologiczne innych języków zawierają kilka tysięcy artykułów uporządkowanych gniazdowo, co oznacza, że uwzględnia się w nich zwykle kilka razy więcej pojedynczych słów. – W pierwszym wydaniu *HER* znalazło się nieco ponad 1800 podstawowych

¹³ Dubravka Ivšić, Marina Bergovec zauważają m.in. „Gluhakov jednosveščani etimološki rječnik zamišljen je kao „informativni rječnik namijenjen širem čitateljstvu” [ma być w swym zamyśle słownikiem informacyjnym skierowanym do szerszej publiczności]; „(Gluhak 1993), međutim mnogo dublja jezična prošlost (nostratička), koja se u njemu donosi, otvara puno više pitanja nego što daje jednoznačnih odgovora [jednakże znacznie głębsza przeszłość językowa (nostratyczna), którą przytacza, rodzi o wiele więcej pytań niż daje jednoznacznych odpowiedzi] (Vinja 1998: 6)” (D. Ivšić, M. Bergovec, *Veliki etimološki rječnik hrvatskoga jezika i računalna struktura njegove natuknice*, „Filologija” 2012, no. 58, s. 192–193). I dalej: „Novi, *Veliki etimološki rječnik hrvatskoga jezika* trebao bi biti moderan etimološki rječnik hrvatskoga jezika. To znači da se opisuje suvremeni hrvatski jezik, da su u njega uključene nove spoznaje, da se natuknica prikazuje na moderan i zanimljiv način, da je računalno oblikovan te da postoji internetska verzija.” [Nowy, *Wielki słownik etymologiczny języka chorwackiego* ma stać się nowoczesnym słownikiem etymologicznym języka chorwackiego. Oznacza to, że opisywany jest w nim współczesny język chorwacki, że zawiera nowe interpretacje etymologiczne, że informacje są podawane w nowoczesny i interesujący sposób, że ma postać elektroniczną i istnieje jego wersja online]; „*Veliki etimološki rječnik hrvatskoga jezika* neće unaprijed imati sustavnih ograničenja u opsegu etimoloških podataka [...]. Uz etimologiju će, kao i Skokov, sadržavati i prvu potvrdu riječi, podatke o tvorbi riječi, dijalektoške potvrde, onomastičke primjere, podatke o akcentuaciji i bibliografiju. Drugim riječima, *Veliki etimološki rječnik* neće sadržavati manje podataka od Skokova rječnika, ali će svi podatci biti osuremenjeni, obogaćeni novim spoznajama i strukturirani u skladu sa suvremenom leksikografskom praksom.” [Słownik ten nie będzie miał systemowych ograniczeń w zakresie informacji etymologicznych [...]. Oprócz pochodzenia wyrazu, podobnie jak u Skoka, będzie zawierał również najstarszą dokumentację słowa, informację morfologiczną, poświadczenia gwarowe, przykłady onomastyczne, informacje prozodyczne (akcentuacyjne) i bibliografię. Innymi słowy, *Wielki słownik etymologiczny*... będzie zawierał nie mniej danych niż słownik P. Skoka, ale wszystkie dane zostaną zaktualizowane, wzbogacone o nową wiedzę i uporządkowane zgodnie z aktualną praktyką leksykograficzną] (tamże, s. 194–195).

¹⁴ Serdecznie dziękuję A. Gluhakowi za przesłanie informacji i zgodę na promocję materiałów (M)HES.

artykułów hasłowych, wzbogaconych o dokumentację około 7800 innych chorwackich leksemów i ponad 1000 ekwiwalentnych jednostek z innych języków słowiańskich; ponadto w słowniku znalazło się też wiele tysięcy wyrazów z innych grup językowych, które są pomocne w interpretacji genezy poszczególnych wyrazów rodzimych. – Drugie wydanie, HER², mimo że znacznie obszerniejsze, nadal będzie zaliczane do tzw. *małych* słowników. Pod względem liczby stron HER² będzie ponad dwukrotnie większe niż HER¹, a liczba wyrazów hasłowych (nadal z gniazdową organizacją artykułu) osiągnie liczbę ponad 2400 jednostek¹⁵.

Warto zaznaczyć, że oprócz rekonstrukcji form prasłowiańskich autor przytacza także postaci praindoeuropejskie, czasami odwołuje się także do teorii nostratycznej¹⁶. Dalej czytamy:

Słownik etymologiczny nie jest zwykłym słownikiem i na pewno nie jest lekturą, którą się czyta od początku do końca. Zastosowany dla poszczególnych artykułów system odsyłaczy uwarunkowany jest głębią stopnia pokrewieństwa. Jeśli w jakimś artykule nie ma odniesienia do innego hasła, nie oznacza to wcale, że tych samych słów wymienionych w pierwszym nie można znaleźć w innym artykule, w innym miejscu. Ułatwieniem dla czytelnika jest indeks zawierający nie tylko wyrazy języka chorwackiego, ale także centralnego systemu języków południowosłowiańskich, tj. języka Chorwatów, Bośniaków, Czarnogórców i Serbów.

¹⁵ „Hrvatski etimološki rječnik moj je malen pokušaj da se većem broju čitatelja dâ koliko-toliko pristupačno štivo u kojem bi se moglo naći mnogo podataka o porijeklu pojedinih riječi, što je i inače mnogim ljudima zanimljivo – i sada dajem na ogled ovaj svezak, s tekstom kakav se piše za drugo izdanje. Etimoloških rječnika ima *malih, kratkih* i onih bez takvih pridjeva. Ovaj je rječnik od onih koji se ponekad nazivaju *malima*. Razni kratki etimološki rječnici drugih jezika imaju više tisuća članaka organiziranih ili po gnijezdima, što znači da imaju i nekoliko puta više riječi iz svojeg jezika, ili po pojedinim riječima. – U momemu je HERu u prvomu izdanju samo nešto više od 1800 natuknica i nešto više od 7800 hrvatskih riječi (s nešto riječi i iz šire cjeline) i više od 1000 imena i hrvatskih i onih iz drugih jezika – no u rječniku su i mnoge tisuće riječi iz jezika bliže i dalje srodnih hrvatskomu, riječi koje pomažu tumačenju prošlosti naših. – Drugo će izdanje, HER², biti znatno veće, no još će uvijek to biti od *malih* rječnika. Po broju stranica HER² više je nego dvaput veći od HER¹, a članaka/natuknica ima, što gnijezdâ što za neke pojedine riječi, više od 2400.” (Predgovor v [ogledna svezka, Za Zelenoga Jurja 2022]).

¹⁶ „U samim člancima u prvome izdanju 1993. nisam davao podatke tko je autor koje etimologije. Uostalom, najčešć su dane one etimologije koje su već toliko prihvaćene da se samo ponavljaju od jednoga etimološkoga rječnika do drugoga – to se tiće vremenske dubine do indoevropskog prajezika. No za neke članke u nekima od tih rječnika dajem autore tih članaka. – Nostratičke se rekonstrukcije u etimološkim rječnicima mogu naći, i to ne baš često, tek u novije vrijeme. – Ponekad pak dajem svoja tumačenja ili razmišljanja o nekoj etimologiji i ta se lako prepoznaju jer su pisana u prvom licu.” (Predgovor vii [ogledna svezka, Za Zelenoga Jurja 2022]). [W pierwszym wydaniu z 1993 r. nie podawano informacji na temat autorstwa danej etymologii ze względu na fakt, że spora liczba objaśnień zyskała akceptację naukową i – co za tym idzie – jest powtarzana i powielana w kolejnych słownikach etymologicznych. W nowym wydaniu HER w przypadku innowacyjnych interpretacji etymologicznych podawana jest identyfikacja autorska i specyfikacja bibliograficzna. Niezbyt częstą praktyką w słownikach etymologicznych są również rekonstrukcje nostratyczne. Jeśli zdarza się, że Gluhak podaje własną interpretację lub przemyślenia na temat takiej etymologii, to komentarz autorski prowadzony jest w pierwszej osobie].

Słownik jest właściwie mały, toteż zapewne się zdarzy, że czytelnik nie znajdzie w nim interesującego słowa. W takim przypadku polecam poszukać dalej¹⁷: np. w *Słowniku etymologicznym języka chorwackiego* Petra Skoka (1971–74). [...] Z kolei objaśnień genezy wyrazów obcych lub zapożyczeń szukać należy w słownikach Bratoljuba Klaića lub Vladimira Anića i Ivo Goldsteina.

Ilustracija 9. Okładka i strona tytułowa 1. i 2. wydania słownika *Hrvatski etimološki rječnik* Alemka Gluhaka

Poniżej przytaczam fragmenty analogicznego przykładowego hasła *Juraj* z pierwszego i zapowiadanego wydania *HER*. Różnica w opracowaniu i prezentacji materiału jest znaczna. W nowym wydaniu słownika oprócz rozbudowanej części opisowej i dokumentacyjnej, poszerzonego tła kulturowo-społecznego i historycznego, odniesień do literatury przedmiotu, w części końcowej pojawia się bibliografia najważniejszych opracowań.

¹⁷ Etimološki rječnik nije običan rječnik, a ni on se, naravno, ne čita redom od početka prema kraju, nego se čita na poseban način: mreže pročitanih članaka mogu biti rjeđe ili gušće. U mnogim se člancima upućuje na neke druge, u drugima na treće i tako dalje. Ima i članaka koji se čitaju bez nekog drugoga članka. Ako pak u nekom članku i nema uputnice na neki drugi, to ne znači da se te iste riječi spomenute u prvomu ne mogu naći i negdje drugdje u rječniku, u nekome drugomu članku. Zato je dobro i zgodno služiti se uprvomu izdanju kazalom: u njemu su dane sve one riječi hrvatskoga jezika (i šire cjeline, središnjega južnoslavenskoga sustava, jezika Hrvata, Muslimana/Bošnjaka, Crnogoraca i Srba) koje se u rječniku spominju, i tamo piše gdje se one spominju (istaknutim su slovima napisane one riječi koje su gesla članaka).

Rječnik je zapravo malen. Sigurno će se svakomu dogoditi da ne pronađe neku riječ koja ga zanima. Za takav slučaj preporučam traženje dalje: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* velikoga hrvatskoga jezikoslovca Petra Skoka izdanje 1971–74. i poslije u pretisku, i relativno je dostupan, u čitaonicama mnogih hrvatskih knjižnica. Velika je vjerojatnost da se tražena riječ u Skokovu rječniku uspije pronaći. A ako pak je tražena riječ tuđica ili posuđenica, treba zaviriti na primjer u *Rječnik stranih riječi* Bratoljuba Klaića ili *Rječnik stranih riječi* Vladimira Anića i Ive Goldsteina. (Predgovor viii [ogledna svezka, Za Zelenoga Jurja 2022]).

Poniżej fragment hasła *Juraj* z HER¹ (s. 304–306)

Jūraj, gen. Jūrja

Zapis tog imena još 1086: *Juray setnico* (*setnikъ* "satnik"). Umanjenica *Jūra, Jūre* itd. Također oblici *Đurađ, gen. Đūrda, Đūrde* (pa *Đūra, Đūro* itd.) i drugi. Ima još raznih starih i novih oblika: *Jurij, Juri* (pa *Jurislav* itd.)

Ta su imena veoma stare i raznovremene preobrazbe grčkog imena *Geórgios* (a po romanskim odrazima – dalmatskima, talijanskima – toga grčkog imena jesu npr. *Zore, Džóre* itd.). U kršćansko doba ime veoma rašireno, po svetom Jurju.

Sveti Juraj bio je *Geórgios Tropaiophóros*, Georgij Pobjedonoša, vojnik mučenik iz vremena cara Dioklecijana (vl. 284–305). Živio je u istočnoj Maloj Aziji (u Kapadokiji) ili u nekoj od susjednih zemalja. 303. godine bio je Georgij u Palestini podvrgnut mukama ne bi li se odrekao svoje kršćanske vjere, no nije posustao.

U Bizantu je kasnije sveti Georgij bio pokrovitelj vojske, u Slavenā knezova, a na zapadu Evrope vitezova (a npr. od XIII. stoljeća zaštitnik je Engleske). Od X. stoljeća prikazuje se na ratnim zastavama, a od XII (zbog bizantskog utjecaja) kako kopljem ubija zmaja.

Grčkojezični kršćani Georgija su i zbog njegova imena povezivali sa zemljom i plodnošću (grč. *geórgéō* "težim zemlju, bavim se ratarstvom", *geórgía* "ratarstvo"; *gē* "zemlja" itd.; *Geórgios* izvedeno od *geórgós* "zemljodjelac, ratar").

Treba imati na umu da se praslavensko ime **Jaroslavъ* (hrv. *Jāroslav*) dosta dobro podudara s grčkim imenom *Hēraklēs* "Heraklo" (o njima v. u *slovo*). Grčko se ime povezuje s imenom Here, *Hēra*, sestre i žene grovovnika Zeusa (koje se može tumačiti upravo od ie. **jēr-*, a isti bi korijen bio i u **jarъ*, no ima i drugih etimologija). Hera je također povezana s *donjim*: ona je mati Tifona (*Typhōn*), čije je ime povezano s imenom njegova odgajatelja Pitona (*Pýthōn*, za to ime v. u *Badnjak* – premetanje **bhudh-* : **dhubh-*, a taj je korijen povezan s donjim svijetom).

Takve podudarnosti ukazuju na duboku starinu običajā i likova koji se pojavljuju u narodnim pjesmama i pripovijetkama: neki dijelovi išli bi u starinu dublju od indoevropske. Nova istraživanja (u vezi s Jurjem v. u bibliografiji za radove R. Katičića i dr.) daju sve više novih podataka o tom dijelu hrvatske, slavenske, praslavenske i pretpraslavenske starine.

Ime *Juraj* također liči na glagol **juriti* (v. *juriti*): lik Zelenog Jurja nije daleko ni od značenjā toga glagola. S prelaskom na nov sustav vjerovanja Slaveni su (i Hrvati) tražili i podudarnosti novoga i staroga.

Ilustracija 10. Haslo *Juraj* z 1. wydania słownika *Hrvatski etimološki rječnik* Alemki Gluhaka (HER¹, s. 304–306)

Poniżej przytaczam fragment hasła *Juraj* pochodzący z projektu drugiego wydania słownika ((M)HER²:

Jūraj

Gen. *Jūrja* i *Jūrja*, pridjev *Jurjev*. — Zapis toga imena još 1086.: *Juraj seinico (svetnik) 'satnik', od svolo 'sto'*. Umanjenica *Jūra, Jūre* itd. Također oblici *Dūrad*, gen. *Dūrada, Dūrede* (pa *Dūra, Dūro* itd.) i drugi. Ima još raznih starih i novih oblika: *Jurij, Juri* (pa *Jurislav* itd.). Te »brojne varijacije svetačkoga imena objašnjavaju se velikom omiljenošću imena tog vojničkog sveca u narodu i u folkloru (Skok I, 560). — Usp. i ime grada *Durdavec* (*Durdavec*; ima crkvu sveto-ga Jurja).

Ta su imena veoma stare i raznovremene preobrazbe imena koje je bilo na početku, grčko Γεωργιος (a po romanskim odrazima toga grčkoga imena — dalmatskima, talijanskima — jesu npr. *Zore, Džóre* itd.). U kršćansko doba ime veoma rašireno, po svetomu Jurju.

Sveti Juraj bio je Γεωργιος Τροπαιοφόρος, Georgij Pobjedonoša, vojnik mučenik iz vremena cara Dioklecijana (vl. 284—305). Živio je u istočnoj Maloj Aziji (u Kapadokiji) ili možda u kojoj od susjednih zemalja. Godine 303. bio je Georgij u Palestini podvrgnut mukama, da bi se odrekao svoje kršćanske vjere, no posustao nije, umro je kao kršćanin. Georgijev se kult prvo proširio na Bliskom Istoku i u Egiptu, zatim i dalje po Bizantu.

Treba imati na umu da se praslavensko ime **Jaroslav* (hrv. *Jaroslav*) dosta dobro podudara s grčkim imenom Γεωργίης *Georgiēs* 'Heraklo' (npr. *Kazanski*; o takvim imenima v. u *sloto*).

Grčko se ime povezuje s imenom Here, *Ἥρα Héra*, sestre i žene gromovnika Zeusa (koje se može tumačiti upravo od ie. **jēr-*, st. **jēr-*, a isti bi korijen bio i u **jār-*, no ima i drugih etimologija). Hera je također povezana s *donjim*:

ona je mati Tifonova (Τυφών *Typhōn*, stoglav div zmijolika trupa, živi u podzemlju), čije je ime povezano s imenom njegova odgajatelja Pitona (Πιθών *Pithōn*, zmaj, Gejin sin; za to ime v. u *Badnjak* — premetanje **bjudh-* 'djudh-', a taj je korijen povezan s donjim svijetom, usp. prakelt. **dubno-* pridjev 'dubok' i imenica 'svijet', usp. psl. **dono*). — Imena takva kruga s *jar-* nalazimo i u hetitskomu (**Iyaramuwa, *Iarrazalma, *Yarri, *Yaritalla, *Hastayariš* itd.), u luvjskomu (*Yarri*-bog rata) (*Kazanski*).

Ime *Juraj* također liči na glagol **juriti* (v.); lik Zelenoga Jurja nije daleko ni od značenja toga glagola: pojednostavljeno, on je jarostan i sav u jurnjavi. — S prelaskom na nov sustav vjerovanja Slaveni su (i predci današnjih Hrvata, u dva stoljeća dvovjerja) tražili, i nalazili, i podudarnosti novoga i staroga.

Lit.: Skok I, 559–560, Balenović 1940:181–2, LILSZK 340–2, Gavazzi 1991:41–58 (I. izd. 1939), Fučić 1962, Dubravica–Szabo 2007:222 (d. Turopoljsko Jurjevo), Mrgić 2007, Dragić 2013 (veoma detaljno o sv. Jurju, o Zelenom od str. 303 dalje), Срп. митол. речник 1970:156–7 (Јарило), 260 (св. Ђорђе), Словарь античности 1989:129, Казаński 1989, Мирча нар. мѣра 1,273–5 (Георгии), II, 685–7 (Јурѣ), Словѣн. дрѣвности 1,498–8 (д. Георгіи, а. Н.М.Толстои), Иванов–Топоров 1974:180–216 (погл. Јурѣа и еѣо соотѣвствия у слаѣан), Катѣч 1998:311–312 Lit. st., 2008:94,164 Bož. boj, 2010:9–112 Zel. lug i dr., Belaj 1989 sv. zem., 2007:214–253 Hođ' (погл. Проѣл је, проѣл (...), i dr.), 2009 Pog. b., Bajuk 1999:156–7,162–4, Аванасѣев 1865:432–468 (погл. VIII: Јурѣо), Словен. митол. енци. речник 2001:173–5 (*Пурѣдан, Атан-кина*), Грковић 1977:103 (srpska imena *Jaroslav, Jarilo* i dr.), Ниѣмаѣ 1996 (o estonskim običajima itd.), Бернекер 447 (*Jaro, Jaroslav*), ЭССЯ 8, 176–7 (*Jaroslav* v), 178 (*Jaraj*), Фасмер IV, 562–3 (*Јуроа, Јрѣсѣа*), ЕСУМ 6,530–1 (*Јуроа*) i dr.

Ilustracija 11. Haslo *Juraj* z 2. wydania słownika *Hrvatski etimološki rječnik* Aleмки Gluhaka ((M)HER² s. 85–88

1.5.1.2. Anonsowany już we wcześniejszym akapicie jako *wielki dwutomowy – Etimološki rječnik hrvatskoga jezika* (t. I [A–N]), 2016; t. II [O–Ž], 2021 [=IV 2022]) pod kier. Ranka Matasevicia zawiera zarówno wyrazy pochodzenia rodzimego, jak i obcego.

Ilustracija 12. Okładki dwutomowego słownika *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*

Poniżej przytaczam wybrane zdjęcia poszczególnych haseł w wydanych tomach leksykonu:

ból *m* (16. st.)
 DIALEKTI I POTVRDE *bōl* (Brač), *bōl* (Vrgada, Senj), *bōl* (Varaždin), *bol* (RKKJ)
 Postalo od psl. **bōlb* (G *bōli* a. p. c) (stsl. *bolb*, rus. *бoлb*, polj. *boleć* 'boljeti'); kao što pokazuju slav. podudarnosti, u psl. treba rekonstruirati *i*-osnovu ž. roda. Jedine uspo- rednice su u germ. jezicima (usp. steng. *bealu* 'zlo', got. *halwjan*). Nije jasno od kojega bi ie. korijena valjalo poći, stoga je svaka dublja etimologija nesigurna.
 Lit.: Skok I: 184f.; Gluhak 140; Derksen 54; SP I: 315; ESSJa II: 191f.; Snj 50; Vasmer I: 105; Holthausen 12.

bōlan *prid.* (13. st. Sava; 16. st.)
 DIALEKTI I POTVRDE *bōlan* (Brač), *bōlan* (ž. *bālnā* sr *bālna*) (Grobnik), *bōlan* (ž. *b'ōlna* sr *b'ōlna*) (Orbanići), *bolan* (RKKJ)
 Postalo od psl. **bōlsn* (a. p. c) (stsl. **bolom*, sln. *bōlen*, rus. *болноу*, čes. *bol- ny*), što je izvedeno od **bolb-*, v. *bol*.
 Lit.: SP I: 315f.; ESSJa II: 195.

bolēšnik *m* (18. st.)
 TVORBA *bolēšnica* (18. st.), *bolēšničk*
 Izvedeno od *bolestan*.

ERHJ (I: 72)

sōha *ž* (15. st. Kastavski statut) 'račvasto stablo'
 DIALEKTI I POTVRDE *sōha* 'veliki ode- blji potpomi vitičasti kolac' (Brač), *sohā* (Vrgada), *sōha* (Varaždin)
 Postalo od psl. **sovā* (a. p. c) (sln. *sōha*, rus. *соха*, polj. *socha*) < ie. **k'okh₂o-* 'grana' (lit. *šakā*, skr. *śākhā*, got. *hoha* 'plug').
 Lit.: Skok III: 301; Derksen 458.

ERHJ (II: 369)

bōjkot *m* (20. st.)

Posuđeno iz eng. *boycott*, prema kapetanu *Charlesu C. Boycottu* (1832. – 1897.), zas- tupniku irskih veleposjednika koji je odbio provesti agrarnu reformu u Irskoj; njegovi su se zakupnici lrci 1880. pobunili protiv njega na miran način odbijajući svaki kontakt s njim i njegovom obitelji, što ga je navelo da se preseli u Englesku.
 Lit.: Mršić 54; Snj 49f.

ERHJ (I: 71)

sociologija *ž*

TVORBA *sociolog* (*sociologinja*), *sociološki*
 Posuđeno iz europskih jezika (njem. *Soziologie*, fr. *sociologie*, tal. *sociologia*); riječ je složena od *socio-* (od lat. *socius* 'drug') i *-logija* (v. *-logija*, *-log*).
 Lit.: Snj 678.

Lit.: Snj 678.

sōčan *prid.* (16. st.)

ERHJ (II: 368)

|

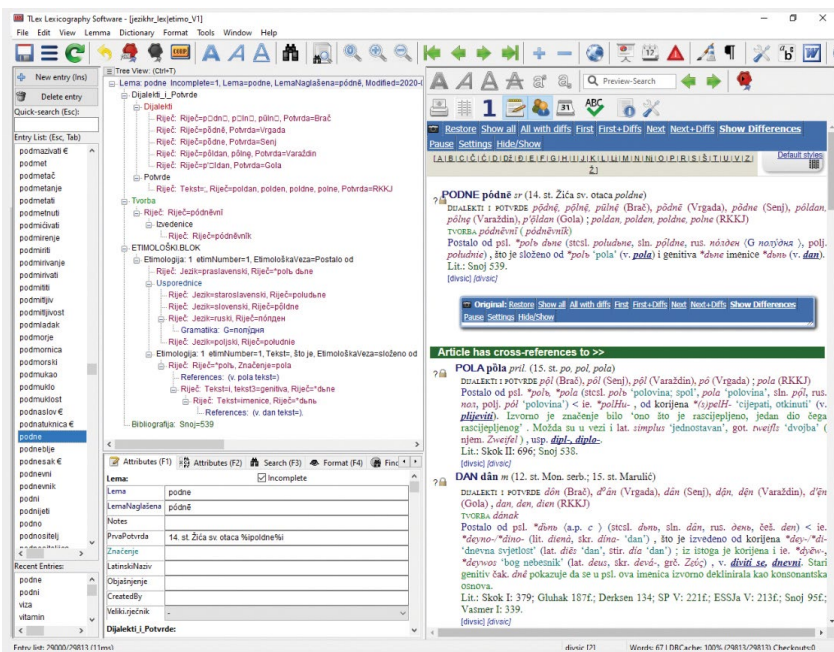
Ilustracija 13. Primjeri hasela iz *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*

Informacije zamjeszczone na stronie internetowej słownika świadczą o tym, że prace nad nim weszły w kolejną, trzecią fazę realizacji¹⁸. Jak zauważa wykonawczyni i kierowniczką projektu Dubranka Ivšić Majić głównymi celami projektu są: 1) sporządzenie indeksów wyrazów ujętych w słowniku etymologicznym; 2) publikacja elektronicznej wersji słownika etymologicznego i powiązanie go z innymi zasobami internetowymi Instytutu Języka Chorwackiego; 3) poprawki, korekta i uzupełnienie dotychczasowych danych oraz sukcesywne wzbogacanie zasobu słownikowego o nowe hasła.

Indeks docelowo będzie zawierał około 125 000 słów, które posłużą do zestawiania paraleli oraz wyjaśnień etymologicznych. Wyrazy te są specjalnie zakodowane w etymologicznej bazie danych programu Tshwanelex. Baza ta posłuży również za podstawę publikacji elektronicznej wersji słownika etymologicznego, który powinien łączyć zalety druku (widoczność podpowiedzi w środowisku innych słów bliskich alfabetycznie) i publikacji cyfrowej (wyszukiwanie i przeszukiwanie korpusu według różnorodnych kryteriów).

¹⁸ *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika – 3. faza*, Institut za hrvatski jezik, <http://ihj.hr/projekt/etimoloski-rjecnik-hrvatskoga-jezika-ndash-3-faza/115> [dostęp: 29.11.2023].

Jednym z założeń jest także systematyczne poszerzanie bazy danych o materiał onomastyczny (zwłaszcza zaś o dokumentację toponimiczną i antroponimiczną).

Ilustracja 14. Panel prezentacji słownika w programie Tshwalex

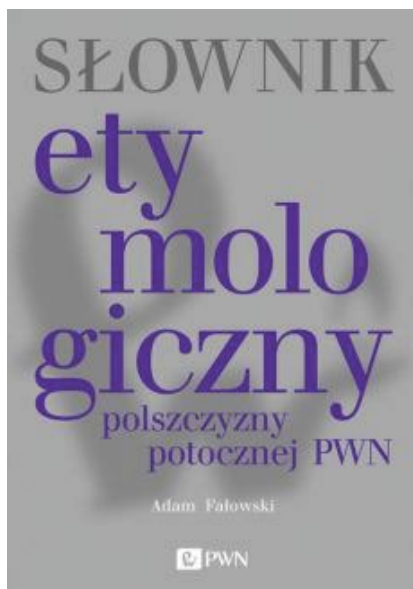
Źródło: <http://ihij.hr/projekt/etimoloski-rjecnik-hrvatskoga-jezika-ndash-3-faza/115> [dostęp: 29.11.2023].

1.6. Koledzy belgradzkiego ośrodka etymologicznego pracujący – po odejściu na emeryturę prof. Aleksandra Lomy – pod kierunkiem Jasny Vlajić-Popović zapowiedzieli na koniec 2023 r. wydanie czwartego tomu¹⁹ słownika *Етимолошки речник српског језика (Бл-Бљ)* oraz pierwszego tomu podręcznego słownika *Приручни етимолошки речник српског језика (А-Ј)*, w opracowaniu przedstawiona zostanie leksyka podstawowego zasobu leksykalnego języka serbskiego²⁰.

1.7. Nakładem Wydawnictwa Naukowego PWN w 2022 r. ukazał się pierwszy w dziejach leksykografii *Słownik etymologiczny potocznego języka polskiego* opracowany przez Adama Fałowskiego.

¹⁹ Wydane pod redakcją A. Lomy w Belgradzie trzy pierwsze tomy: I: *A–III*, II: *BA–BD*, III: *BE–BJ* ukazały się odpowiednio w 2003, 2006 i 2008 roku. W skład zespołu poza głównym redaktorem wchodzi: Marta Bjeletić, Jasna Vlajić-Popović, Snežana Petrović. Poza nimi w pracach nad tomami udział wzięły: Marija Vučković (I, II, III) i Maja Djokić (I, II).

²⁰ Za przekazane informacje dziękuję serdecznie Marcie Bjeletić (dr Marta Bjeletić, <http://www.isj.sanu.ac.rs/2017/08/06/dr-marta-bjeletic> [dostęp: 29.11.2023]).

Ilustracja 15. Okładka *Słownika etymologicznego polszczyzny potocznej PWN* Adama Fałowskiego

Źródło: <https://ijp.pan.pl/slownik-etymologiczny-polszczyzny-potocznej-pwn> [dostęp: 29.11.2023].

Podjęto w nim próbę opisu historii, chronologii, geografii, semantyki i stylistyki oraz przede wszystkim genezy wybranych słów należących do zasobu leksykalnego współczesnej polszczyzny potocznej.

Słownik zawiera 710 haseł. Za podstawowe kryterium wyboru materiału leksykalnego uznano status etymologiczny danego leksemu. W większości zostały uwzględnione te jednostki, co do pochodzenia których autor był w stanie powiedzieć coś nowego, istotnego, oryginalnego, ewentualnie zmodyfikować lub uzupełnić dotychczasowe ujęcia odnoszące się do ich pochodzenia. Uwzględniono także leksemy, które nie znalazły dotychczas jednoznacznego i zadowalającego objaśnienia etymologicznego. W tym wypadku analiza ograniczyła się do przedstawienia najbardziej prawdopodobnych prób interpretacyjnych. Nie wzięto natomiast pod uwagę tych wyrazów, które pod względem genetycznym okazały się całkowicie przejrzyste i nieskomplikowane, a tym samym mało interesujące dla etymologa. Informacje o ich pochodzeniu można bez trudu znaleźć w dostępnych słownikach etymologicznych języka polskiego, a także w słownikach wyrazów obcych.

Słownik etymologiczny polszczyzny potocznej PWN powstał z myślą o osobach, które zawodowo zajmują się etymologią polską i słowiańską. Jest sprawą oczywistą, że będzie on służył w charakterze pomocy dydaktycznej doktorantom i studentom filologii polskiej i słowiańskiej. Ale bez wątplenia zainteresuje także niespecjalistów, tych, których fascynuje język polski, a zwłaszcza rodowód, dzieje, różnorodność i piękno polskiego słownictwa.

Poniżej przytaczam wybrane artykuły hasłowe, uzmysławiające sposób opracowania i organizacji materiału poszczególnych jednostek wyrazowych:

KAZIONNY (1902), I 'zartobliwie: więzienny (państwowy)', II **kazionny napój** 'wódka' (SPLP), III **kazienny** prow. 'skarbowy, rządowy' (SW), IV dial. **kazionny** 1 'bezpieński', 2 'państwowy', 3 'rządowy' (KSGP), V żarg. **kazionny** 1 'państwowy, więzienny, należny, przydziałowy', 2 **kazionne** 'rzeczy kradzione', 3 **kazionna duńka** 'więzienne jedzenie' (STGP).

Z ros. *kaz'ónnyj* 'skarbowy; służbowy; państwowy', co od *kazná* 'skarb państwa; państwo', z krym.-tat. *hazna, hazine*, pot. *hazna* 'skarbiec; skarb; skarb państwa' albo z osm.-tur. *hazna, hazine* 'ts.' (S. Stachowski).

KEPEŁA/kiepeła I 'rubasznie, z odcieniem lekceważenia: głowa, rozum, spryt', II **kiepeła** stud. 'z zabarwieniem ogólnie ekspresywnym: głowa' (SPLP), **kiepeła** pot. 'głowa (zwykle utożsamiana z rozumem)' (SWJP), III *któs ma kiepele* pot. 'jest mądry, sprytny i potrafi sobie poradzić w trudnej sytuacji' (WSJP), IV *kepele, kiepele* rzad., rub. 'głowa, rozum, spryt' (SJPDor), V dial. **kiepeła** pogard., żart. 'nazwa głowy', *kapala* albo *kiepeła* 'ts.' (KDGP).

Por. ukr. żarg. *k'épele* lwow., tarnop., droh. 'rozum; głowa', *k'épele* lwow., ulicz. 'ts.', *máty k'épele* 'być mądrym' (Horbacz), *képele* (*képuło, kjépele*) ulicz. 'rozum', *képuło v mékeli* 'zwawy rozum', *máty kjépele* 'być mądrym' (LL), brus. dial. *képele* 'mózg' (ESBM).

Z hebr. *k'phal* 'głowa', lud. *kepel*, l.mn. *kepeleh* (Horbacz), jid. *kepete* 'ts.' (SJPDor).

Ilustracja 16. Przykładowe hasła w *Słowniku etymologicznym polszczyzny potocznej* PWN Adama Fałowskiego (s. 186)

1.8. W zapowiedziach Wydawnictwa Rosyjskiej Akademii Nauk znalazł się zeszyt 17²¹ słownika Aleksandra Jewgieniewicza Anikina *Русский этимологический словарь* zawierający około 950 samodzielnych artykułów hasłowych: *жұхарь – за-сьюндывать*. Profesor Instytutu Filologii Syberyjskiego Oddziału RAN A. E. Anikin niniejszy tom zadedykował pamięci historyka, wybitnego znawcy historii Syberii XVII–XVIII w. Aleksandra Ch. Elerta. Warto nadmienić, że – zgodnie z zasadą stosowaną przez autora słownika – część posłownikowa zaopatrzona została w Indeks (Указатель слов) form i wyrazów wykorzystanych w tomie w charakterze materiału fakultatywnego.

²¹ Warto dodać, że recenzentami tomu są wybitni rosyjscy etymolodzy Ljubow' Wiktorowna Kurkina i Siergiej Aleksandrowicz Myznikow.

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ИНСТИТУТ РУССКОГО ЯЗЫКА ИМ. В. В. ВИНОГРАДОВА
ИНСТИТУТ ФИЛОЛОГИИ СИБИРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ

А. Е. АНИКИН

РУССКИЙ ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ

Выпуск 17 (*жіхяръ I — засьѡндывать*)

Москва
2023

Ilustracja 17. Strona tytułowa i redakcyjna 17 zeszytu *Русского этимологического словаря* A.J. Anikina

УДК 811.161.1
ББК 81.2Рус-4
А 67

Рецензенты:
доктор филологических наук Л. В. Куркина
доктор филологических наук С. А. Мызников

Утверждено к печати
Ученым советом Института русского языка им. В. В. Виноградова РАН

Аникин А. Е.

А 67 Русский этимологический словарь. Вып. 17 (*жіхяръ I — засьѡндывать*). — М.: Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова РАН; Ин-т филологии Сибирского отделения РАН, 2023. — 392 с.

ISBN 978-5-88744-087-3

Словарь представляет собой свод этимологии, охватывающий основной словарный фонд русского языка. На основе достижений современной филологической науки в нем рассматриваются происхождение и история русских слов, в том числе значительный пласт личных имен и географических названий; в большом объеме представлены этимология диалектной, древнерусской и старорусской лексики.

Материал расположен в алфавитном порядке. Для каждой лексемы указываются — при наличии необходимости и возможности — ее параллели в других славянских и неславянских языках, а также праславянский или иной этимон с изложением сведений, касающихся его истории и языковых изменений, результатом которых стала данная лексема. 17-й выпуск словаря содержит лексику от *жіхяръ I* до *засьѡндывать* (около 950 словарных статей).

Словарь предназначен для читателей, интересующихся историей русского языка и его отношений с другими языками Евразии.

ББК 81.2Рус-4

ISBN 978-5-88744-087-3

© Аникин А. Е., 2023
© Институт русского языка
им. В. В. Виноградова РАН, 2023

СЛОВАРЬ

Памяти А.Х. Элерта*
(1954—2022)

жіхяръ I, -я 'жители, обыватели' пск., смол., петерб., новг., олон., твер., Эстония, 'староказ' твер., вят., 'квартирант, жилец' олон., пск., твер., новг., прибалт., 'глава хозяйства, домохозяин' пск., новг., Эстония, 'крестьянин, живущий обособленно' пск., твер., 'домосед', 'скупец' сев.-двин., 'насмешник' ряз., 'смешлив, лиской парень' ряз., 'крестьянский дом, хозяйство' пск., 'домовой' олон., *жіхяръ*, -я 'житель' арх., петрогр., 'квартирант, жилец' олон., 'скупой человек' перм., 'шалун, повеса' арх., 'здоровое животное' твер., 'домовой' арх., Карел., сев. *жіхяръ* 'домовой' арх., у *жіхяръ* 'об оченъ отдаленном месте', 'бранное выражение' Карел. (СРНГ 9: 198—199; Д 2: 545), *жіхяръ* и *жіхяръ*, -я, *жіхяръ* и *жіхяръ* мн. 'злой дух, черт', 'обитатель', 'бомбиль', 'вызывающий неприязнь человек', 'бранное слово' арх. (АОС 14: 238—240), ... *ай да Петрушка, жіхяръ* 1930 (Сапа Черный, «Правдивая колбаса», см. НКРЯ), как ИС: *Жіхяръ (Петрушка Жіхяръ, крестьянин в Паоэрьє)* 1498, *Жіхяръ (Жіхяръ Мюльчєр, Мозырскій крестьянин)* 1558, *Жіхярєвъ (Ивико Жіхярєвъ, крестьянин)* 1495 (Тул.: 207, 605), *Жіхяръ (Жіхяръ Василій Долгатович, великокняжеский дяк)* 1475 (Весел.: 113), также в гидронимии: *Жіхяръ Морювій, Морювій Жіхяръ (Жіхяръ)* и под. (WRGWN 2: 27) блр. *жіхяр*, -а 'житель' // Связанное с *жіхяръ I* (РЭС 16: 377) произв. с суфф. -чи в той же модели, что в случае с *жіхяръ —*

* Александр Христианович Элерт (Новосибирск, Институт истории СО РАН) — выдающийся историк, крупнейший специалист по истории Сибири XVII—XVIII вв., историк изучения Сибири академическими экспедициями XVIII в., этнографист народов Сибири и изучению их языков, археологист, источниковед, палеографист, дешифровщик и переводчик немецкой готической скорописи. Е.А. Хельмский в шуточ. (а скорее всерьез) называл его «блистер сегодня», имея в виду знаменитого академика XVIII в. Г.Ф. Миллера, чье огромное научное наследие было в центре интереса Элерта.

Ilustracja 18. Przykładowe hasła z 17 zeszytu *Русского этимологического словаря* A.J. Anikina

жіхяръ II

18

жить (Фасм. 2: 101; Череп. 1983: 76; Жур. 2005: 433; относительно примера со *жіхяръ* см. также Откузипов Эг. 1984: 194), 'Злой дух, черт', 'домовой' по мотивам глагола обозначен как 'житель, староказ'. Можно предположить производный вост.-слав. глаг. на -лти (Slawski SP 1: 50—51) **žitiati* от **žiti*, утеранный вследствие столкновения с омонимичным **žitiati* > рус. *жіхяръ* I 'качаться, шататься'. Рефлексом **žitiati* 'жить' м.б. *жіхяръ* I 'проживать' Карел. (СРГК 2: 78) со вторичным вокализмом втор. слога, см. *жіхяръ*. Возможность деривации от глагольной блр. основы **žitiati* обсуждается в ЭСБМ 3: 267 в связи и с *жіхяръ I* (как в Фасм. 2: 101) и с *жіхяръ I* (последнее сомнительно из-за различия в знач.). См. также *жіхяръ* (*жіхяръ*) 'злой дух, черт' арх. (РЭС 16: 320).

Весьма распространено, особенно в сев.-рус. фольклоре, уменьш. произв. с суфф. -ѡ: рус. диал. *жіхярѡ*, *жіхярѡ*, *жіхярѡ*, *жіхярѡ*, чаще как назв. безжалостного домового (СРНГ 9: 199), кот. представляли бородами, невысоким, склонным к шуткам (БрЕФр). Из проч. дериватов ср. *жіхярѡ*на 'жителяшка' олон., *жіхярѡ*на 'жена домового' Карел. (СРНГ 9: 199), *жіхярѡ*на, *жіхярѡ*на 'мало спящий, долго бодрствующий человек', *жіхярѡ*на, *жіхярѡ*на 'бодрствовать, не спать', арх. (АОС 14: 237).

жіхяръ II фольк. 'птица (какая?)' перм. (СРНГ 9: 199) // Скорее всего, тождественно *жіхяръ I* в знач. 'житель', собств. 'местный житель' ср. *жіхяръ* I 'о животных, птицах' (РЭС 16: 369). **жіхяръ** 'ребенок, рожденный вне брака' новг. (СРНГ 9: 199) // Тождественно *жіхяръ I*. Рожденный вне брака, т.е. в грехе, ребенок имеет нечто общее с домовым, в кот. согласно суверенизм, мог превратиться умерший греховный член семьи или умерший без покаяния (<https://ru.wikipedia.org/wiki/Домовой>).

жіхяръ I -ѡю (*жіхярѡ*) 'качаться, шататься, колебаться' пск., твер., 'качать, раскачивать что-л.' новг., 'гнуть, изгибать' твер., пск., *жіхярѡ*на и *жіхярѡ*на 'качаться, шататься', 'гнуть, сгибать' пск., твер., *жіхярѡ*на 'то же' новг., *жіхярѡ*на 'то же' пск., *жіхярѡ*на, -ѡю 'раскачивать, распатывать что-л.', *жіхярѡ*на 'качаться' пск., твер. (СРНГ 9: 199; Д 1: 545; ПОС 10: 260) // Сравнивается с новр. диал. *keis* 'гнуть', *keisa* 'бегать, бегаться (о скотине)', швед. *keisa* 'то же', *keisa* 'косяться', также (Хольмгаузен) *keisa* 'гнуть, искривлять' (Фасм. 2: 57), что предполагает для ж^с происхождение из прасл. диал. **žitiati* (sg) 'качать(ся), гнуть(ся)'

2.1. Etymologia gwar i etnolektów słowiańskich

Omawiając aktualny stan etymologii słowiańskiej nie można pominąć wydanych w ostatnim czasie opracowań dotyczących dialektów lub etnolektów mniejszych obszarów językowych.

2.1.1. Bratysławski językoznawca Ľubor Králik, dzięki któremu słowacki obszar językowy doczekał się w 2015 r. samodzielnego opracowania w postaci dzieła *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, wydał w 2020 r. monografię zatytułowaną ***Etymológia a nárečová leksikografia (na materiáli Slovника slovenských nářečí)***.

Ilustracja 19. Okładka monografii *Etymológia a nárečová leksikografia (na materiáli Slovника slovenských nářečí)* Ľubora Králika

Cennym uzupełnieniem publikacji jest wykaz przytoczonych w omówieniu form i wyrazów spoza słowackiego obszaru dialektalnego (Register výrazov a foriem, s. 158–172).

Poniżej zamieszczam ciekawą etymologizację gwarowego leksemu *chytadlo* : *chycadlo*, dopuszczającą dwie prawdopodobne ścieżki rozwoju (kryterium fonetyczno-słowotwórcze).

Ak je takýto výklad správny, bolo by potrebné prezentovať dial. *chodalo* v SSN na úrovni plnohodnotného heslového slova **chodadlo**.

II.2.1.19. **chytadlo** (*chicaduo*) „držadlo, uško“ (SSN 1, s. 697)

Forma *chicaduo* (doklad: Štefanov SEN) nemusela vzniknúť v dôsledku akéhosi nepravidelného fonetického vývinu $t > c$, ktorý implikuje spracovanie príslušného hesla v SSN. Vzájomný vzťah foriem *chytadlo* (dial. *chitadlo*) a dial. *chicaduo* možno podľa nášho názoru interpretovať ako vzťah paralelných formácií (nomina instrumenti) so sufixom *-dlo*, ktoré boli utvorené od rôznych slovies. Zatiaľ čo *chytadlo* je odvodené od *chytať* (psl. **chytati*; porov. nižšie), dial. *chicaduo* je derivátom od nedoloženého **chycat'*, ktoré pripúšťa dvojakú slovtvornú interpretáciu.

1. Pre dial. **chycat'* prichádza do úvahy etymologické východisko **chytjati* (odtiaľ, so zsl. zmenou psl. **tj > c*, slk. **chycat'*), ktoré má rovnaký koreň ako psl. **chytati* (slk. *chytať* a i.). Psl. **chytati* sa vzhľadom na predĺžený stupeň koreňového vokalizmu (psl. **y < *ī*) interpretuje ako pôvodné iteratívum-duratívum, na základe ktorého bolo dodatočne utvorené perfektívum **chytiti* (slk. *chytiť* ap.; porov. ESSJa 8, s. 160 – 161, s. vv. **xytati* (*se*), **xytiti* (*se*)). Podľa nášho názoru mohli psl. **chytiti* poslúžiť aj ako základ pre vznik novšieho imperfektíva **chytjati* (slk. **chycat'*)¹⁵³ – ku vzťahu foriem **chytiti*: **chytjati* porov. napr. psl. **krōtiti* (slk. *krútiť*): **krōtjati* (slk. dial. *krúcať*, *žmýkať*; SSN 1, s. 889; zslk.), pričom psl. **krōtjati* sa interpretuje ako „iteratívum-duratívum na *-ati* od **krōtiti*“ (ESSJa 13, s. 32, s. v. **krōtjati*). Porov. i súvzťažné dvojice slovies typu slk. *vrátiť* (psl. **vortiti*): *vracat'* (**vortjati*), *rútiť*: *řúcat'*, *strátiť*: *strácat'* ap.

2. V zmysle alternatívneho výkladu možno slk. **chycat'* interpretovať ako pôvodné **chyt-c-at'* – išlo by teda o odvodeninu¹⁵⁴ typu *kopať*: dial. *kop-c-at'* sa „potkýnať“ sa pri chôdzi“ (SSN 1, s. 821; Lukáčovce HLO) či dial. *pohonit'* 3. „oplodniť samicu“ (SSN 2, s. 913; záh.): *pogon-c-at'*, „oplodniť“ (o baranovi)“ (SSN 2, s. 907; spiš.).

V zmysle obidvoch predložených výkladov možno formu dial. *chicaduo* štandardizovať v podobe *chycadlo*; v záhlaví príslušného hesla by preto bolo náležité uviesť paralelné heslové slová **chytadlo** i **chycadlo**.

II.2.1.20. **iste** i **isto** (*ist'ek*) „zaručene, určite a i.“ (SSN 1, s. 707)

S interpretáciou formy *ist'ek* ako nepravidelného variantu *iste* nemožno súhlasiť, keďže *ist'ek* má zo slovtvorného hľadiska štruktúru *ist'e-k* – ide o útvar pozostávajúci z dial. *ist'e* a koncovkej častice *-kь/-k* (bližšie o nej v slovanských súvislostiach ESSJ-G 1, s. 317; tam aj upozornenie na slk. dial. *tadzi-k* „tu, sem“ – Kálal, s. 704).

¹⁵³ Možno si zároveň položiť otázku, či stopou po takto predpokladanom **chycat'* nie sú formy typu *prichycovať*, *zachycovať*, akceptované aj v spisovnom jazyku (namiesto **prichytovať*, **zachytovať*) – dalo by sa tu zrejme uvažovať o derivácii v smere *prichytiti*, *zachytiti* > **prichycat'*, **zachycat'* (imperfektíva) > *prichycovať*, *zachycovať* (rozšírenie o produktívny imperfektivizačný sufix *-ovať*; porov. MSJ, s. 417 – 418). Je tu nepochybne potrebný ďalší výskum.

¹⁵⁴ K sufixu porov. i spisovné *bor-c-ovať* sa, *bur-c-ovať*, *lom-c-ovať* a i. – K východiskám príslušného sufixu (slk. *-c-* < psl. **-bc-*) porov. SP (1, s. 49 – 50) – s upozornením na psl. **bod-bc-ati* (porov. i SP 1, s. 294, s. v.) ako zdrobneninu od psl. **bosti*, **bodъ*, *bodat'*.

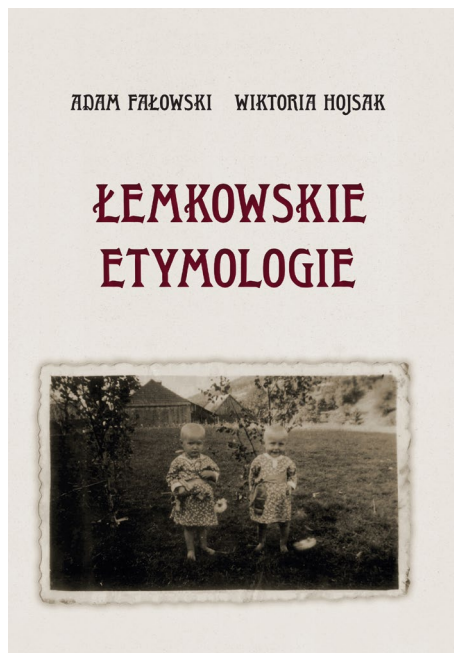
Ilustrácia 20. Príkladový artykuľ hasľový z opracovania *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nárečí)* Ľubora Kráľika

2.1.2. Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w 2020 r. ukazały się **Łemkowskie etymologie** autorstwa Adama Fałowskiego i Wikorii Hojsak²². Zasadniczą częścią słownikową (s. 27–278), zawierającą etymologie blisko 500 samodzielnych jednostek hasłowych²³, poprzedzają informacje na temat *Łemków i ich etnolektu* i *Badań nad słownictwem łemkowskim oraz leksykografią łemkowską*.

²² Publikację tę poprzedziły wcześniejsze artykuły autorów, por. chociażby: A. Fałowski, W. Hojsak, *Z etymologii łemkowskich. Cz. I*, „LingVaria” 2018 r., XVIII, nr 1 (25), s. 125–139.

²³ Tylko w kilkudziesięciu przypadkach hasło zasadnicze jest odesłaniem do innego, por. np. АРМІЛА АРМЕЛІК (s. 27).

W dalszej części omówione zostały także zasady doboru wyrazów hasłowych, źródła materiału leksykalnego oraz budowa artykułu hasłowego. W części podsumowującej znalazł się *Indeks etymologizowanych wyrazów*.

Бозуля

Wyraz dobrze udokumentowany w łemkowskich źródłach leksykograficznych, por. *бозуля* 'Beule, Auswuchs' „набиў бозулю на чель” (W), *бозулька* 'Hautauswuchs; Geschwulst' „бозулька як кулька” (WU), *бозуля* 'гуля' (B-H; AP), *бозуля* 'guz' (H).

Poza łemkowszczyzną występuje jedynie w gwarach wschodniosłowackich, por. *bozula* 'hrča na tele po údere, opuchlina' (SSN I: 149). ESUM (I: 223) cytuje go wyłącznie za I. Werchratskim, zestawiając z ukr. dial. *боз* 'біб'.

• Etymologia dość ciemna. Być może należy podążać tropem wytyczonym przez ESUM i doszukiwać się związku z ukr. dial. *бець* 'грудка (тіста, глини і т.д.); вид великого хліба (?)', *боц* 'велика куля з тіста; товста, неповоротка особа (зокрема дитина)'. W gwarach bukowińskich: *бодз*, *боц* 'великий шматок якоїсь маси (сиру, тіста, глини)' (SBH: 34–35). Ostatecznie trzeba chyba wywodzić z rum. *bof* 'gruda, kulka' (WSRP: 98). Sufiks -уля analogiczny do łemk. *гуля*, *буля* 'guz, gula' (H).

Ilustracja 21. Okładka monografii (ze słownikiem) *Łemkowskie etymologie* Adama Fałowskiego i Wiktorii Hojsak, strona z indeksem wyrazów oraz przykładowy artykuł hasłowy

2.1.3. W 2019 r. nakładem wydawnictwa Nestor-Istoria (Moskwa, Sankt-Petersburg) ukazał się autorski projekt *Русский диалектный этимологический словарь. Лексика контактных регионов* – rosyjskiego etymologa i dialektologa Siergieja Aleksandrowicza Myznikowa.

INDEKS ETYMOLOGIZOWANYCH WYRAZÓW

A	БОКЕТ 44
АРМАТКА 27	БОЛГАЙ 44
АРМЕЛИК 27	БОНЦОЛЬ 44-45
АРМІЛА zob. АРМЕЛИК 27	БОРТАК 45
Б	БОСЬКАТИ 45-46
БАГОЛИТИ 28	БРАВТА 46
БАДЕНЯ 28	БРАВТЯН 46
БАЖЫНА 29	БРАНДЗЯ 46-47
БАЗЫГРАТИ 29-30	БРАЯ 47
БАЙТА 30	БРЕЗЬАЙКА 47-48
БАЙТАВИЙ 30-31	БРОСТУР 48
БАКУЛЯ 31	БУДЗЯ 48
БАЛЯ 31-32	БУЗЕРАНТ 48-49
БАМБЕТЕЛЬ 32	БУНДЗ 49
БАМБУХ 32-33	БУРКО 49
БАНЮР 33-34	БУРЛИКАТИ 49-50
БАРБАЧА 34	БУЦ 50-51
БАТКАТИ 34-35	БУШТРИНКИ 51-52
БАХАМОРА 35	В
БЕБА 36	ВАЙЦАК, ВАЙЦАТИЙ 53
БЕВЧАТИ 36	ВАЛАЛ 53-54
БЕДРАК 36-37	ВАЛУШНИЙ 54
БЕКУ 37	ВАНТОЛИТИ 54
БЕЙДАК, БЕЙДУЛЯ 37-38	ВАРАХОБНИК 54
БЕКЕШ 38	ВАРДЗОЛИТИ 55
БЕЛЕЙ 38-39	ВЕРЫЙ 55
БЕСТЕЖИТИ 39-40	ВЗИПЫ zob. ЗИПЫ 56
БЕШТАТИ 40	ВЗНУТИ, ВЗНУТИСЯ 56
БЕШТЕРАНТ 40-41	ВИВАДЛИТИ 56-57
БХРСА 41-42	ВИГЛОДАННИЙ 57
БЛАНДЗАР, БЛАНЦАР 42	ВИРОК 57-58
БЛИНДАТИ 42-43	ВИКАРАТИСЯ zob. КАРАТИСЯ 58
БОБРУНКА 43	ВИКІТКИ, ВИКОТИ 58
БОЗУЛЯ 43-44	ВИХИРАТИСЯ 58-59

Ilustracja 22. Okładka i strona tytułowa słownika *Русский диалектный этимологический словарь (Лексика контактных регионов)* S.A. Myznikowa

Publikacja ta pojawiła się zarówno w wersji tradycyjnej (książkowej, 1076 stron), jak na CD. Słownik omawia leksykę obcego (głównie ugrofińskiego) pochodzenia zakodowaną w rodzimych dialektach rosyjskich. Znalazły się tu ponadto wyrazy pochodzenia tureckiego i bałtyckiego oraz niewielka część leksemów innej proveniencji, udokumentowana w bogatych materiałach dialektalnych z różnych chronologicznie okresów kontaktów językowych, w kartotekach, a także dokumentacje pochodzące z materiałów własnych autora. W słowniku znalazło objaśnienie około 18 tysięcy dialektyzmów z rosyjskiego obszaru dialektalnego. Materiał do słownika był ekscerpowany przez blisko 30 lat.

Poniżej przytaczam przykładowe hasło pochodzące ze słownika:

Кáлегá (III) «непогода, слякоть, мокрый снег» Сольвыч. Волог. (Опыт). 'Снег с дождем' Вилегод. Арх. (ПЛГО). **Каляга** 'дождливая погода слякоть, мокрый снег' Сарат., Нижегород. Волог. (Даль).

Если предположить, что формант *-га* появился на русской почве, то эту лексему возможно сопоставить с прибалтийско-финскими данными, ср. фин. *kalea, kalhea* 'прохладный, холодный', при саам. лул. *källö*, саам. норв. *gallo* 'холодная погода', саам. вефс. *gāl'uo* 'дождливая погода летом' (SKES, 147). Нельзя исключить и другие сходные материалы, ср. фин. *kaljakka* 'холодный', 'скользкий, ледяной (о земле)' (SSAP, 1, 285), однако, фиксация лексемы **кáлегá** на востоке региона делает аргументацию этих версий весьма сомнительной.

Ilustracja 23. Przykładowe hasło (*кáлегá*) pochodzące ze słownika *Русский диалектный этимологический словарь (Лексика контактных регионов)* S.A. Myznikowa

3.1. **Zapowiedzi.** Po tym jak w 2015 r. pojawił się samodzielny *Podręczny etymologiczny słownik języka słowackiego* już tylko jeden literacki język słowiański²⁴ nie posiada w obecnej chwili odrębnego słownika etymologicznego. Chodzi oczywiście o język macedoński. Część danych z macedońskiego obszaru językowego znajduje swoją dokumentację w bułgarskim słowniku etymologicznym (*Български етимологичен речник*²⁵). Niedawno od prof. Mariana Marovika z Macedońskiej Akademii Nauk w Skopju otrzymałem informację, niosącą nadzieję na wypełnienie tej luki w słowiańskiej leksykografii etymologicznej. W 2023 r. opublikowano pierwszy tom czasopisma „*Etymologica Macedonica*”, którego główny redaktor Goce Cwetanowski w części poświęconej nowym publikacjom etymologicznym (na stronach 107–115) przedstawia podstawowe informacje na temat zasad opracowania i prezentacji materiału w zapowiadany od wielu lat i oczekiwany przez środowisko leksykograficzne *Etymologiczny słownik języka macedońskiego*²⁶.

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје
L'Institut de langue macédonienne "Krstе Misirkov" – Skopje

ISSN 2955-2184

ETYMOLOGICA MACEDONICA

Македонско списание за етимологија
ГОДИНА 1 2023

СКОПЈЕ
2023

Ilustracja 24. Strona tytułowa nowego czasopisma „*Etymologica Macedonica*” (Skopje 2023, t. 1)

²⁴ Nie biorę tu pod uwagę bośniackiego i czarnogórskiego (których dane gwarowe często są przedmiotem konfrontacji etymologii chorwackich i serbskich).

²⁵ *Български етимологичен речник*, Институтът за български език, <https://ibl.bas.bg/ber> [dostęp: 11.12.2023].

²⁶ Tom zawiera ponadto słowo wstępne oraz dwa artykuły okolicznościowe poświęcone jubileuszowi 70. rocznicy Instytutu Języka Macedońskiego „Krstе Misirkov” (autorstwa Goce Cwetanowskiego oraz Eleny Jowanowej-Grujowskiej). W części reprintowej przypomniało starsze publikacje (często niestety w niedoskonałej wersji pierwodruku): Петар Илиевски, *Јазичите на почвата на Македонија во античкиот и рановизантискиот период*, Јазичите на почвата на Македонија, МАНУ, (1996), s. 19–32; Анастас Таховски, *Кондир (крондир)*, МЈ I, бр. 7 (1950), s. 158; Блаже Конески, *Побжжда – Побужда*, МЈ II, бр. 9–10 (1951), s. 217–221; Михаил Петрушевски, *Решпел*, МЈ II, бр. 9–10 (1951), s. 221–224; Душан Томовски, *Етимолошки мисцели*, МЈ XXV (1974), s. 237–248; Маријана Киш, *Метафоричноста на називите за виножито (Arcus pluvius) во македонските говори*, МЈ XXVII (1976), s. 187–195; Мито Аргировски, *Кон етимологијата на името на градот Костур*, *Opomastica Jugoslavica*, бр. 7 (1978), s. 129–132; Оливера Јашар-Настева, *За етимолошките речници на словенските јазици (приказ)*, МЈ XVI (1965), s. 208–217.

Autor daje też próbkę tego projektu, przedstawiając hasła na literę A (s. 116–174), wśród których sporą część stanowią wyrazy zapożyczone. Poniżej przytaczam kilka takich haseł:

аба *аба* f., *аби* pl.; ‘груба волнена тканина; горна облека од груба волнена тканина’; буг. *аба*; срп. *аба*; алб. *aba* / *abë* (*shajak*, *zhgun*); грч. *αμπάς*; тур. *aba*.

Во релација со: ► абација, абациски., абациство

■ Балкански туризам од арапско потекло (тур. *aba* < арап. *abā*); ср.: и хрв. *aba*, слн. *aba*, пол. *haba*, укр. *zábá*, рус. *abá*, ром. (*h*)*abá*, аром. *abá*. (БЕР 1:1; Јашар-Настева 34, 78, 176, 206; ЕРСЈ 1:34; Bezljaj 1:1; Snoj 1).

абажур *абажур* m., *абажури* pl.; ‘штит на ламба што ја ублажува светлината; прозорец со решеткави штици што го засолнуваат погледот однадвор’; буг. *абажур*; срп. *абажур*; алб. *abazhur*; грч. *απαζούρ*; тур. *abajur*.

■ Од фр. *abat-jour*, составено од формите *abbatre* ‘убива’ и *jour* ‘ден; светлина’.

авет *авей* m., *авейи* pl. (dial.); ‘зол дух, митолошко суштество од словенската митологија’; буг. *призрак*; срп. *авет*; алб. *fantazmë*; грч. *φάντασμα*; тур. *hayalet*, *ruh*, *horlak*.

Во релација со: ► аветински

■ Етимологијата на овој збор не е јасна. Досега не е предложена ниту една убедлива етимологија. Во ЕРСЈ една од неколкуте можни претпоставки е дека доколку *x-* не е плод на хиперкорекција (непотврдно) и ако се тргне од семантиката ‘осушен, исушен’, (*x*)*avej* (во македонските дијалекти нема потврда со *x-*) може да се спореди со пл. **xavotъtъjъ*; ср.: укр. (dial.) *xávotny* (*лѣс*) ‘престарена, исушена шума’, блр. *xavutnae* ‘суви дрвја, грмушки’, рус. дијал. *xajut* ‘исечени дрва’, при што Трубочов ја реконструира сложената придавка **xavo-ъtъjъ* од **xava* ‘сува гранка’ и **tęti, tьno* ‘сече’, при што за *xajut* укажува на можна реконструкција од партиципска основа **xavot-*, по непосредна потврда за глаголска основа па **xav-* пема. Традиционалната српска и хрватска етимологија го врзува со **avęto*, непронирана партиципска основа од **aviti* без протеза *-j-*, како во стел. прилог *авѣ* ‘јавно, отворено’, што Трубочов го сведува на **avivid-* ‘опој што се појавува, може да се види на јаве’, притоа не ја исклучува можноста за префиксна сложенка **a-vid-*. Даничиќ е на мислење дека е од арап. *hayalet* ‘привидение’, што Скок со право го отфрла, укажувајќи на неспоивост на *i-*основата со тезата за (османски) туризам. Според Шкаљиќ, исто и во ЕРНЈ, овој збор е од тур. *âfet* ‘несреќа; митолошко суштество во облик на крилат лав’, перс. *âfet* < од арап. *âft* ‘несреќа, чудо’. (ЕРСЈ 1:50–52; ЭССЯ 1:23, 94; ЕРНЈ 1:33; Скок 1:77–78; Škaljić 106).

Илустрација 25. Примерни примери на хаша до *Etymologicznego słownika języka macedońskiego*

Зрото: „Etymologica Macedonica” 2023, t. 1, s. 117, 121.

Podsumowanie

W niniejszym artykule zostały przedstawione najważniejsze prace, słowniki i inne projekty (także multimedialne) z zakresu etymologii słowiańskiej, które w ostatnim czasie pojawiły się, bądź których pojawienie jest zapowiadane przez ośrodki naukowe (głównie z obszaru słowiańskiego) zajmujące się zagadnieniami etymologicznymi. Starano się także nakreślić (na ile to było możliwe) najbliższe perspektywy badawcze w tym obszarze badań leksykalnych i leksykograficznych.

Wszystkim Kolegom, którzy udzielili mi takich zaktualizowanych danych serdecznie dziękuję za pomoc. Niestety, nie mam aktualnych informacji dotyczących

stanu zaawansowania prac nad ostatnim (tak przynajmniej zapowiadano) tomem zespołowego dzieła *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, prezentującego objaśnienia etymologiczne nie tylko leksemów literackich, ale także gwarowych. Od dłuższego czasu liderem zespołu jest emerytowany profesor Białoruskiej Akademii Nauk Hienadź Cychun, wspomagany od wielu lat (do przejścia na emeryturę) przez wspomnianego we wstępie Mikołaja Antropawa.

Równie obszerny materiałowo sześciotomowy *Етимологічний словник української мови* szczęśliwie doczekał końca edycji. Ukraiński językoznawca, redaktor czasopisma „Студії з ономастики та етимології”, Wiktor P. Szulhacz, w odpowiedzi na prośbę dotyczącą aktualnego stanu badań etymologicznych w Ukrainie przesłał mi pełną bibliografię publikacji etymologicznych Instytutu Języka Ukraińskiego NAN za okres ostatnich trzydziestu lat²⁷. I chociaż konstatacja: „На жаль, після смерті О.С. Мельничука ніхто зараз чистою етимологією не займається. Ніяких проєктів з етимології немає. Дисертації з етимології ніхто не пише. 7-й том (покажчик) «Етимологічного словника укр. мови» до цього часу не опубліковано” nie parawa optymizmem, to jednak ten ponury stan rzeczy rekompensuje w pewnym sensie publikacja autorstwa wspomnianego onomasty kijowskiego, zatytułowana ***Нариси з праслов'янської антропонімії*** (Київ 2022), w której to Szulhacz dokonuje szczęśliwej „реконструкції праслов'янського антропонімного фонду. На основі фактичного матеріалу слов'янських мов відновлено фрагменти генетичних лексико-словотвірних мікросистем”²⁸. Na zakończenie niniejszego opracowania podaję przykład jednego z artykułów hasłowych oraz opartych na nim wyrazów pochodnych:

*Ухо: укр. *Ухо* (Вол.), *Вухо* – прізвисько («вухань»; Чабаненко ПНН 1, 90), (похідне) *Ухове* – мікротопонім у Чернігівській обл. (Павленко 502), ст.-рос. Григорий Иванов с. *Ухо*, 1674–1675 рр. (РРаз. 262), (похідне) *Ухово*, XVI ст. – ойконім у колишньому Тверському пов. (ПКМГ I/2, 119), рос. *Ухов* (ЖПТ), (похідні) *Ухова*, *Ухово* (3 фіксації) – назви поселень у різних регіонах, блр. *Ухов* – відантропонімний ойконім у колишній Могильовській губ. (RGN IX, 350), хорв. (вторинне) *Uhovec* (Leksik 697), пол. *Ucho* (SN X, 7), ст.-чеськ. Jan Ucho, 1481 р. (АЇ XXVI, 117), луж. *Hucho*, *Wucho* (Wenzel I/2, 157; II/2, 169) ~ ст.-укр. *ѡхо*, 1576 р. (УП 1, 226), укр. діал. *ѡхо* ‘вух людини’ (Аркушин 2016: 113) та ін.

Ilustracja 26. Przykładowe hasło główne (psł. *Ухо) z publikacji *Нариси з праслов'янської антропонімії* W. Szulhacza (s. 136)

W dalszej części (s. 136–144) następuje klasyfikacja derywatów. Poniżej dokumentacja kilku przykładowych artykułów hasłowych:

²⁷ *Публікації співробітників Інституту української мови НАН України (1991–2021): бібліографічний покажчик*, Київ 2022.

²⁸ Cytat zaczerpnięty z karty tytułowej publikacji.

Афіксальні деривати:

***Ухъѣ**: ст.-укр. Гринєць *Ухиѣ*, 1649 р. (Реєстр 207).

***Везухъ(ѣ)**: укр. *Безух* (КПУ Київ. 5, 521), *Безухий*, *Безух* – прізвиська (Чабаненко ПНН 1, 47), (похідне) *Безухого* – мікротопонім на Ровенщині (Сл.ММР 22), рос. *Безухов* (ЖПТ), блр. *Бязвухі* (Бірыла 76), схв. *Везух*, (Leksik 45), пол. *Bezuch* (SN I, 274), ст.-чеськ. Jan *Bezuchý*, 1519 р. (АЇ XXVI, 160), чеськ. *Bezúch* (Moldanová 44) ~ ст.-укр. *безухи(ѣ)* inauritus, 1642 р. (Славинецький 229), укр. *безухий* ‘що не має вуха або вух’, XVIII ст. (ІСУЯ I, 80), діал. *безвухий*, *бѣзухий*, *бѣзухий* ‘безвухий’ (Грицак 1, 138), рос. діал. *безухий* ‘глухий’ (СРГП 1, 27) та ін. Див. (ЭССЯ 2, 48).

***Неухъ(ѣ)**: ст.-рос. Григорий *Неухов*, 1639–1659 рр. (Раздорский 2000: 161), блр. (вторинне) *Неуховичъ*, 1797 р. (BC 1, 403).

***Ухажъ**: укр. *Вухай* – прізвисько (с. Добре Камінь-Каширськ. р-ну Вол.; Анк.).

Ilustracja 27. Przykładowe hasła poboczne (derywaty od psł. *Ucho) z publikacji *Narиси з праслов'янської антропонімії* W. Szulhacza

Literatura

- Boryś W., Popowska-Taborska H., *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, Warszawa 1994–2006.
- Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.
- Boryś W., *Stan i potrzeby badań etymologicznych w Polsce*, „Rocznik Slawistyczny” 2010, t. LIX, s. 9–28.
- Boryś W., *Słowiańskie słowniki etymologiczne*, „Rocznik Slawistyczny” 2011, t. LX, s. 15–70.
- Boryś W., *Opracowywany słownik etymologiczny rodzimej leksyki chorwackiego dialektu czakawskiego*, [w:] *Etymologica Slavica. Studia etymologiczne poświęcone Prof. Franciszkowi Ślawskiemu z okazji setnej rocznicy urodzin*, red. M. Jakubowicz, S. Pogwizd, B. Raszewska-Żurek, Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2019, s. 55–72.
- Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, Československá Akademie Věd. Ústav Slavistiky, Praha 1989–2008.
- „Etymologica Macedonica”. Македонско списание за етимологија, 2023, Главен и одговорен уредник: Гоце Цветановски, година I, Скопје.
- Fałowski A., *Słownik etymologiczny polszczyzny potocznej PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2022.
- Fałowski A., Hojsak W., *Z etymologii łemkowskich. Cz. I*, „LingVaria” 2018, r. XVIII, nr 1 (25), s. 125–139.
- Fałowski A., Hojsak W., *Łemkowskie etymologie*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2020.
- Furlan M., *Novi etimološki slovar slovenskega jezika. Poskusni zvezek*, Ljubljana 2013, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, <https://zalozba.zrc-sazu.si/sl/publikacije/novi-etimoloski-slovar-slovenskega-jezika> [dostęp: 11.12.2023].
- Gluhak A., *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb 1993 [HER¹], [projekt 2. wydania (M)HER²].
- Ivšić D., Bergovec M., *Veliki etimološki rječnik hrvatskoga jezika i računalna struktura njegove natuknice*, „Filologija” 2012, no. 58, s. 191–209.
- Králik L., *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, Vydavateľstvo VEDA, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava 2015 (Druhé, opravené vydanie 2022).

- Králik L., *Etymológia a nářečová leksikografia (na materiáli Slovníka slovenských nářečí)*, Vydavateľstvo VEDA, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava 2020.
- Matasević R., *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*, t. I–II, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2016–2021 [ERHJ].
- Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 1–, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974–, <https://praslow.ispan.edu.pl> [dostęp: 11.12.2023].
- Skok P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. I–IV, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb 1971–1974.
- Snoj M., *Slovenski etimološki slovar*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1997.
- Snoj M., *Imena slovenskih psov*, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana 2023, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/publikacije/imena-slovenskih-psov> [dostęp: 29.11.2023].
- Аникин А.Е., *Русский этимологический словарь*, т. I–, Российская академия наук, Москва 2007–.
- Български этимологичен речник*, съставили: Вл. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев, Издателство на Българската академия на науките, София 1962–(2010)–.
- Етимологічний словник української мови*, ред. колегія: О.С. Мельничук, т. I–VI, Наукова думка, Київ 1982–2012.
- Етимолошки речник српског језика*, уредио А. Лома, свеска I–, Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, Београд 2003–.
- Мызников С.А., *Русский диалектный этимологический словарь. Лексика контактных регионов*, Нестор-История, Москва–Санкт-Петербург 2019.
- Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, ред. О.Н. Трубачев, т. I–, Наука, Москва 1974–.
- Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, рэдактар В.У. Мартынаў, т. I–, Акадэмія навук БССР, Мінск 1978–.

Current challenges and perspectives of etymological research of Slavic languages

Abstract

The geopolitical situation (Russia's armed aggression in Ukraine), that occurred during the global pandemic, as result complicated relations in the Slavic linguistic circle. This situation still refers not only to the implementation of initiated (often joint) research projects, but above all to the exchange of scientific thought. In this article the author presents a lot of information about the latest lexicographic publications as well as currently conducted research on the etymology of Slavic languages and dialects in Polish and foreign scientific centers, especially Slavic ones.

Keywords: etymology, historical lexicology and lexicography, diachronic linguistics

Текущие проблемы и перспективы в области этимологических исследований славянских языков

Резюме

Геополитическая ситуация (вооруженная агрессия России на Украину), возникшая еще во время всемирной пандемии, чрезвычайно осложнила отношения в славистской лингвистической среде. Это касается не только реализации начатых (нередко совместных) исследовательских проектов, но, прежде всего, обмена научной мыслью. В данной статье анализируются изданные в последнее время лексикографические публика-

ции. Исследуются также вопросы по актуальным проблемам славянской этимологии в польских и зарубежных (особенно славянских) научных центрах.

Ключевые слова: этимология, историческая лексикология и лексикография, диахроническая лингвистика

Bogumił Ostrowski, dr hab., prof. UKEN / prof. IJP PAN

ORCID 0000-0001-6353-59-67

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska

Instytut Języka Polskiego PAN

e-mail: bogumil.ostrowski@uken.krakow.pl / bogumil.ostrowski@ijp.pan.pl

Bogumił Ostrowski, PhD (habilitatus)

Institute of Modern Languages

University of the National Education Commission

Institute of Polish Language Polish Academy of Science